

A Contergan-tragédia visszhangja a Kádár-korszak sajtójában és szakirodalmában

Echoes of the Contergan Tragedy in Hungarian journals and medical literature of the Kádár Era

Simon Katalin PhD

Budapest Főváros Levéltára

simonk@bparchiv.hu

Initially submitted September 15, 2017; accepted for publication October 9, 2017

Abstract

Although Hungary was fortunate, because it was not directly involved in the Thalidomide Tragedy, the case of it affected also the Hungarian Medical and Pharmaceutical researches. The most relevant articles were translated quickly and published in Hungarian (for Example some items by Lenz or Somers). Researches about teratogenic effects became more popular. The Hungarian Teratology Society was established in the end of 1970. Pharmacy licensing, ethical issues, the Western pharmaceutical industry and the responsibility of immoderate advertising were frequently occurring topics in the Hungarian medical literature in the Kádár Era after the Contergan Tragedy. The daily newspapers focused mainly on unique examples (for Example the Vandeput case or Sherri Finkbine's story) and the milestones of the processes in Germany – they rarely reported the similar events in the United States or Japan. The journals published articles with sharp criticism toward the so-called 'Western' pharmaceutical system, including the licensing, marketing.

Kulcsszavak: Contergan, Thalidomide, Softenon, Distaval, talidomid, modern gyógyszerészet, mellékhatások, teratogén hatás, végtaghiány, phocomelia, veleszületett fejlődési rendellenességek, Widukind Lenz

Keywords: Contergan, Thalidomide, Softenon, Distaval, thalidomide, Modern Pharmacy, side effects, teratogenic effects, ectromelia, phocomelia, congenital malformations, Widukind Lenz

A 20. századi modern gyógyszeripar legnagyobb tragédiájának, s ezáltal vízváltójának, az 1930-as években megindult gyógyszeripari forradalom, „a gyógyszerkutatás aranykora” záróakkordjának és a modern klinikai farmakológia kezdetének¹ is tekinthető a Contergan-tragédia, amely épp a vasfüggönynek „köszönhetően” elkerülte a Szovjetuniót és a szocialista országokat. Noha a Contergan előtt és bevonását követően is történtek tragikus gyógyszeripari események, mértéküket tekintve egyik eset sem versenyezhet a talidomidéval (ilyen volt például a Baumol-, a Stalinon-, Morhange- vagy a Tylenol-ügy).² Hatása a mai napig érezhető, sőt, az

¹ Ebben az időszakban rövid idő alatt számos gyógyszert kísérleteztek ki és engedélyeztettek, ekkor terjedt el a szkrínelés. Szluka Emil: 4. Az orvos szerepe. In: Népszabadság, 1971.08.29. 29. évf. 203. sz. 9. old., Buchwald Péter: Negyedszázad gyógyszerkutatás I. In: Korunk 1985. 44. évf. 9. sz. 742-745. old.

² 1929-ben a BCG-oltóanyag megfertőződése Németországban 71 gyermek életébe került, 1937-ben az USA-ban a „szulfonamid-katasztrófának” többszáz halottja volt (a katasztrófa következtében alkották meg rá egy évre a Food, Drug and Cosmetic Act-et). 1952-ben a Baumol hintőpor 70 csecsemő halálát, 290-nek pedig maradandó károsodást okozott. A bőrkiütések ellen alkalmazott Stalinon 1954-ben 102 halálos áldozatot követelt, 150 embert pedig megbénított. 1972-ben 36 csecsemő hunyt el Franciaországban

egykori „Contergan-babák” helyzete (akár szóbeli és anyagi kárpótlásra, akár erkölcsire, azaz bocsánatkérésre gondolunk) bizonyos országokban a mai napig nincs megnyugtatóan rendezve. Tanulmányunkban arra a kérdésre keresünk választ, milyen volt a tragikus események recepciója hazánkban, hogyan jelent meg a napisajtóban, és végül, de nem utolsó sorban, milyen hatással volt az orvosi szakirodalom egyes cikkeinek, kutatásainak témaválasztására.

A Contergan rövid tündöklése és bukása

Az NSZK-beli, stolbergi székhelyű, 1946-ban alapított és ma is működő Chemie Grünenthal GmbH 1957. október elsején dobta piacra a Contergan elnevezésű, talidomid hatóanyagú nyugtatót – noha állítólag már a kísérleti fázisban is jeleztek a kutatást végző orvosok mellékhatásokat (szédülés, fejfájás).³ Mivel nagy mennyiségben szedve is veszélytelennek mondták (nem lehetett vele öngyilkosságot elkövetni), recept nélkül lehetett forgalmazni, ezzel párhuzamosan pedig kismamáknak is ajánlották a terhesség korai szakaszában altatóként. Az óriási reklámkampánynak köszönhetően rövid időn belül rendkívüli népszerűsége tette szert, 47 országban került forgalomba.⁴ Nagy-Britanniában a Distillers Company Distaval fantáziánéven vezette be 1958-ban, a BeNeLux-államokban és Ausztriában, Portugáliában Softenon néven futott, de Ausztráliában, Kanadában és Japánban is forgalmazták (utóbbiban a Dai Nippon gyógyszergyár), sőt, tervezték az Egyesült Államokban is bevezetését, noha már korán jelentkeztek páciensek kellemetlen mellékhatásokkal (viszketés, halláskárosodás, idegbántalmak). A Grünenthalnak már 1959 októberében volt tudomása arról, hogy polyneuritist okozhat a szer, ennek ellenére tovább forgalmazta.⁵ A gyógyszer egyéb elnevezései: Algosediv, Grippex, Polygrippan, Peracon-Expectorans, Kevadon, Talimol, Valgis, Tensival, Valgrin.⁶ Az NSZK-ban egyes felmérések szerint 1960-ban például havonta 20 millió (!!!) tablettát értékesítettek, visszavonásáig pedig 250 millió tablettát adtak el belőle világszerte.⁷ Ugyanebben az évben már érzékelték egyes országokban, hogy rendkívül megnövekedett a veleszületett fejlődési rendellenességgel, elsősorban végtaghiánnyal vagy fókakézzel világra jött babák száma: 1960 októberében a Német Gyermekgyógyász Társaság kasseli ülésén

a Morhange hintőpor miatt. Az Izoprenalin spray Kempler szerint mintegy 3000 gyermek életét követelte (Kempler máshol 3500-at ír, Jakubecz nagyjából 1000 főt említ), emiatt kezdtek az asthma bronchiale elleni szerekre adagolót tenni, a túladagolás elkerülése érdekében. Az 1982-es Tylenol esetében kivételesen nem a gyógyszergyár volt a vétkes: egy mai napig ismeretlen gyilkos cianidot csempészett az USA-ban szabadpolcon árusított fájdalomcsillapító tablettákba, ami hét ember életét követelte. Kenedi István dr.: Túlgyógyszerezés a XX. századi Amerikában. Hudson R. P.: Clin. Pharmac. and Therap. 1968, 9, 2— 10. In: Orvosi Hetilap 1969. 110. évf. 17. sz. 1969.04.27. 984-985. old., K.I.: Csecsemőgyilkosság. In: Népszabadság. 1972.09.24. 30. évf. 226. sz. (Vasárnapi melléklet 4. old.), Dr. Kempler Kurt: Miért mind kevesebb az új gyógyszer? In: Népszabadság, 1981.04.12. 39. évf. 86. sz. 11. old., Dr. Kempler Kurt: A különleges árucikk. A tylenol gyilkosság tanulságaiból. Népszabadság, 1982.11.13. 40. évf. 267. sz. 11. old., Jakubecz S.: Leplezetlenül – Terhesség és a gyógyszerek 2. In: Békés Megyei Hírlap, 1992.01.25-26. 47. évf. 21. sz. 11. old.³ Eredetileg epilepszia elleni és görcsgátló szerként kísérleteztek vele, így azonban hatástalannak bizonyult. Felfedezői Heinrich Mueckter, Wilhelm Kunz és Herbert Keller. Sas Mihály dr.: A terhesség alatti gyógyszerelés esetleges magzati következményei. In: Orvosi Hetilap 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. 2449-2455. old., Somers, G. F.: Thalidomid és fejlődési rendellenességek. In: Orvosi Hetilap, 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. (eredeti közlemények) 2456-2459. old., <http://www.gruenenthal-opfer.de/Vorgeschichte> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

⁴ Két évig is eltart a Contergan-per. In: Népszava 1968.05.29. 96. évf. 124. sz. 4. old.

⁵ 1959. október 3-án a düsseldorfi Ralf Voss jelentette nekik az esetet. <http://www.gruenenthal-opfer.de/Vorgeschichte> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

⁶ Sas Mihály dr. (Szegedi Orvostudományi Egyetem, Női Klinika): A terhesség alatti gyógyszerelés esetleges magzati következményei. In: Orvosi Hetilap 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. 2449-2455. old., Terényi Éva: Hat év után végre vádat emeltek a Contergan-ügyben. Ezeroldalas vádirat, 700 000 oldalnyi tanúvallomás. In: Népszabadság, 1967.03.18. 25. évf. 66. sz. 13. old., Szluka Emil: 4. Az orvos szerepe. In: Népszabadság, 1971.08.29. 29. évf. 203. sz. 9. old.

⁷ Czeizel Endre dr.: Widukind Lenz (1919-1995). Orvosi Hetilap. 136. évf. 24. sz. 1995.06.11. 1285-1286. old., Buchwald Péter: Negyedszázad gyógyszerkutatás I. Korunk 1985. 44. évf. 9. sz. (Tudományos műhely rovat) 742-745. old.

ismertettek néhány súlyos esetet, ekkor azonban még nem tudták a dysmeliás jelenségek okát.⁸ (A gyógyszer első áldozata állítólag még évekkel ezelőtt, 1956-ban született, mégpedig a Grünenthal egyik alkalmazottjának gyermekeként.⁹) 1961 májusában a Sidney-i William McBride (1927-), novemberben pedig a hamburgi Widukind Lenz (1919-1995) figyelmeztette a gyógyszert gyártó Distillers Companyt, illetve a Chemie Grünenthal annak potenciális veszélyeire.¹⁰ A gyógyszert azonban mindezek ellenére továbbra is forgalmazták. Widukind Lenz ezért 1961. november 20-án (öt nappal a gyár értesítését követően) sajtótájékoztatót is ismertette felfedezését, 26-án a *Welt am Sonntag* *Mißgeburten durch Tabletten?* címmel cikket jelentetett meg a kérdésről, melyek hatására az NSZK kormánya 28-án bevonta a gyógyszert.¹¹ (A talidomid teljes kivonása a forgalomból hosszabb folyamat volt, mivel nem minden országban tüntették fel a forgalmazott gyógyszereken a „talidomid” kifejezést, ami további magzati károsodásokat okozott.)¹² 1961. december 8-án a düsseldorfi gyermekgyógyász ülésen a münsteri W. Kosenow és R. A. Pfeiffer gyermekgyógyász szakorvosok, valamint a kieli Wiedemann vetették fel, hogy a rendellenességeknek exogén oka lehet, a hamburgi Lenz pedig hozzátette, hogy szerinte ez a talidomid, azaz a Contergan, s ekkor adta a jellegzetes rendellenességgel született csecsemőknek a „*Contergan-baby*” nevet (a nem sokkal előtte használt *dysmelia-syndroma* elnevezés Kosenow és Pfeiffertől ered).¹³

Widukind Lenz mellett nem szabad megfeledkeznünk Frances Oldham Kelsey (1914-2015), az amerikai gyógyszerhatóság (Food and Drug Administration) képviselőjének szerepéről sem, hiszen neki köszönhető, hogy a talidomidot végül nem vezették be az USA-ban, amelynek szabadalmát a cincinnati William S. Merrell gyógyszergyártó cég vásárolta meg, és 1960. szeptember 12-én nyújtotta be kérvényét a szer alkalmazásához Kevadon néven, s amikor Kelsey további vizsgálatokat rendelt el, a cég támadássorozatot indított ellene (Kelsey 1961 februárjában olvasott a Contergan mellékhatásairól egy esetet, az újszülöttek deformitásairól csak 1962 áprilisában számolt be a Johns Hopkins Egyetem professzora, Helen Taussig). Annak ellenére, hogy nem kaptak engedélyt, kísérleti céllal a cég mintegy 1000 orvosnak adott a gyógyszerből, akik 2 500 000 tablettát osztottak ki 20 000 beteg között, akik közül 624 volt állapotos (de szerencsére végül csak 17 esetben okozott a talidomid embriopathiát). A botrány hatására 1963-ban tovább szigorították a gyógyszerkísérletekre vonatkozó szabályozást, ügyelve a megfelelő gyógyszerminőség mellett a gyógyszerbiztonságra.¹⁴

⁸ Kenéz János dr.: Thalidomid embriopathia. *Orvosi Hetilap*. 103. évf. 33. sz. 1962.08.19. (Horus-melléklet, 17. sz.) 1566-1567. old. A Contergan-tragédia idején többen állították, hogy ilyen eset eddig nem volt ismeretes, azonban Ulysses Aldovrandi kötetében már a 17. században leírta a fókakezü gyermeket. Czeizel Endre – Sibelka Perleberg Artúr: Ulysses Aldovrandi 1642-ben kiadott, „A torzszülöttek története” című művének ismertetése és értékelése. In: *Orvostörténeti Közlemények* 113-114. (1986) 9-36. old.

⁹ <http://www.thalidomidesociety.org/thalidomide-timeline/> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

¹⁰ Czeizel Endre dr.: Widukind Lenz (1919-1995). *Orvosi Hetilap*. 136. évf. 24. sz. 1995.06.11. 1285-1286. old. Mindössze két évvel ezelőtt, 2015-ben bizonyosodott be, hogy a Chemie Grünenthalhoz hasonlóan a Distillers Company előtt is ismeretes volt a talidomid-veszély, hónapokkal annak betiltása előtt. Jonathan Perlman: Australian thalidomide firm 'knew drug was killing babies before product withdrawn'. *The Telegraph* (26th May 2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/australiaandthepacific/australia/11628889/Australian-thalidomide-firm-knew-drug-was-killing-babies-before-product-withdrawn.html>, utolsó lekérdezés: 2017.09.13.)

¹¹ Czeizel Endre dr.: Widukind Lenz (1919-1995). *Orvosi Hetilap*. 136. évf. 24. sz. 1995.06.11. 1285-1286. old., <http://www.gruenenthal-opfer.de/Vorgeschichte> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

¹² Az orvosi nyelv útvesztője. In: *Orvosi Hetilap* 1972.12.10. 113. évf. 50. sz. 3027-3029. old.

¹³ Kenéz János dr.: Thalidomid embriopathia. In: *Orvosi Hetilap*. 103. évf. 33. sz. 1962.08.19. (Horus-melléklet, 17. sz.) 1566-1568. old., Sas Mihály dr. (Szegedi Orvostudományi Egyetem, Női Klinika): A terhesség alatti gyógyszerelés esetleges magzati következményei. In: *Orvosi Hetilap* 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. 2449-2455. old.

¹⁴ Az Egyesült Államokban 1938-tól a Food, Drug and Cosmetic Act új gyógyszer forgalmazása előtt további, szigorú vizsgálatokat írt elő. Kelsey állami kitüntetést kapott érdemeiért. Némethy Ferenc: *Clio Medica* 1976 - McFadyen, Richard E.: Thalidomide in America: a brush with tragedy (79-93. pp.). In: *Orvostörténeti Közlemények* 80. (1976) 133-134. old., Kempler, Kurt dr.: Az ellenőrzött gyógyszergyártás újabb szempontjából. In: *Orvosi Hetilap* 1977.01.23. 118. évf. 4. sz. 219-220. old., Selmeczy Mária Teréz: A gyógyszergyártás hatásági ellenőrzésének kialakulása és szervezése Magyarországon. Egyetemi doktori értekezés.

A gyógyszerrel kapcsolatos hivatalos vizsgálatok 1962 szeptemberében indultak meg.¹⁵ Ezzel párhuzamosan már felmerült a kárpótlás kérdése is (illetve az, hogy egyedül a gyógyszergyártó cég, vagy az állam is felelős-e a történetekért).¹⁶ Ugyancsak 1962 szeptemberében a X. Nemzetközi Gyermekgyógyász Kongresszuson, Lisszabonban, már külön szekcióban foglalkoztak az újszülöttkor kérdéseivel, köztük az akkori becslések szerint csak az NSZK-ban 5000 gyermeket érintő „thalidomid-embryopathia”-val.¹⁷ A Német Gyermekorvos Társaság 1964. évi nagygyűlésén már azt is megállapították, hogy a szer intenzitása helyett fontosabb, hogy a várandósság melyik napján szedte az anya a gyógyszert.¹⁸

1963-ban kezdeményezték az NSZK-ban az első egyéni pert a Chemie Grünenthal ellen. Az érintett szülők eközben megalapították a Contergan-károsultak Szövetségét (Bundesverband Contergangeschädigter), Nagy-Britanniában pedig 1962-ben a Thalidomide Societyt.¹⁹ Állami szinten először Belgiumban döntöttek úgy, hogy átvállalják a Contergan-babák nevelési költségeit.²⁰

1963-ban Koppenhágában a IX. Orvosi Világkongresszuson külön tárgyalták a Contergan-tragédiát is, majd az ENSZ Egészségügyi Világszervezete tagországaiiban hivatalosan is betiltatta a talidomid-tartalmú gyógyszereket.²¹ 1969-ben tartották a fejlődési rendellenességekkel foglalkozó I. Teratológiai Szimpóziumot.²²

Többérvnyi előkészület után 1967-ben vádat emeltek a Chemie Grünenthal ellen az NSZK-ban, a per 1968. május 27-én kezdődött, s a nagy érdeklődésre való tekintettel Aachen helyett Alsdorfban, a helyi bányatársaság termében, ahova 50 Contergan-sérült gyermeket is beidézték tanúként.²³ 1968-ban a Distillers Company 62 gyermek szüleinek adott kártérítést.²⁴ Svédországban 132 érintett kapott kártérítést.²⁵ Az NSZK-beli Contergan-per 1970. április 10-én 100 millió márkás, két részletben fizetendő kártérítést jelentő ideiglenes egyezményrel zárult le, míg a pert decemberben úgy zárták le, hogy a gyógyszer és a fejlődési rendellenességek között kimutatható kapcsolat ellenére nem nevezték bűnösnek a Chemie Grünenthal.²⁶ A

Budapest, 1987. 22. old. és Dobson Szabolcs: A rossz emlékü talidomid visszatér. A katasztrófát okozó gyógyszer új szerepben. In: Népszabadság, 2005.06.07. 63. évf., 131. sz. 18. old.

¹⁵ Elkésett intézkedés. In: Népszabadság 1962.09.14. 20. évf. 215. sz. 3. old.

¹⁶ Az NSZK kormánya 3000 Contergan-gyermeknek 600 000 márkát szavazott meg, amelyből terveik szerint az érintettek művétagokat kaptak (volna). Népszabadság 1962.09.30. 20. évf. 229. sz. 12. old.

¹⁷ A kongresszus 1962. szeptember 9-14. között zajlott. Romhányi József: Nemzetközi Gyermekgyógyász Kongresszus. In: Magyar Tudomány – A MTA Értesítője. 1963. 70. kötet – Új folyam 8. kötet. 1963. 2. sz. 133. old.

¹⁸ A 35-36. nap arc- és szemizombénulást, a 39-44. nap között szedett talidomid a karok hiányát, a 41-44. nap közötti pedig a lábak hiányát eredményezte. Erdős Zoltán dr.: A Német Gyermekorvos Társaság Nagygyűlése. München, 1964. IX. 14-16. In: Orvosi Hetilap 1965.08.01. 106. évf. 31. sz. 1479-1480. old.

¹⁹ Mindkettő a mai napig működik. Németországban ma mintegy 2400 Contergan-károsult él. Előbbiből 2005-ben vált ki kölni székhellyel a Bund Contergangeschädigter und Grünenthalopfer e. V. <http://www.contergan.de/>, <http://www.gruenenthal-opfer.de/> és <http://www.thalidomidesociety.org/> (utolsó lekérdezések: 2017.09.24.)

²⁰ Népszabadság 1963.10.17. 21. évf. 243. sz. 6. old.

²¹ Népszabadság 1963.04.10. 21. évf. 83. sz. 10. old., A világ egészségéért. In: Népszava. 1963.07.14. 91. évf. 163. sz. 8. old. Ahhoz képest, hogy az NSZK-ban 1961-től ismert volt a magzatokra gyakorolt hatása, elkésett intézkedés volt. Svédországban még 1963 őszén is született két Contergan-baba. Új Szó 1963.09.25. 16. évf. 265. sz.

²² Bodnár Lóránt dr. – Sziráki László dr. (Szabolcs-Szatmár megyei Tanács Kórház-Rendelőintézet Egység, Szülészeti-Nőgyógyászati Osztály (főorvos: Kolontáry László dr.) és a Nyíregyházi Járási Tanács Szülőotthon, Újfehértó): A veleszületett fejlődési rendellenességek gyakoriságáról. Orvosi Hetilap 1969.07.27. 110. évf. 30. sz. 1741-1745. old.

²³ A Contergan-ügy az Államügyészség előtt. In: Népszava 1967.03.14. 95. évf. 62. sz. 4. old., Népszabadság 1968.05.24. 26. évf. 120. sz. 8. old., Megkezdődött a Contergan-per. In: Népszava 1968.05.28. 96. évf. 123. sz. 4. old.

²⁴ Kártalanítják a „thalidomid bábiket”. In: Petőfi Népe, 1968. május 23., 23. évf. 119. sz. 8. old.

²⁵ http://www.gruenenthal-opfer.de/Entschaedigung_Ausland (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

²⁶ A gyár januárban még csak 100 millió márkát ajánlott fel, a hazai cikkek egy része 110 milliót említ (Hajdú János cikkében szintén a kisebb összeg szerepel). Az első felét azonnal a megegyezést követően, a másodikat 1973-ban kellett odaadni. Kártérítés a Contergan-bábiknek? In: Népszabadság, 1970.01.28. 28. évf. 23. sz. 8. old., Népszabadság 1970.04.24. 28. évf. 95. sz. 8. old., Nem döntött a bíróság: Bűnös-e a Contergan gyártói. In: Népszava 1970.12.19. 98. évf. 297. sz. 4. old., Hajdú János: Ítélethozatal nélkül fejezték be a Contergan-per. Kétszáznyolcvanhárom tárgyalási nap. Bizonyítóanyag-gyűjtés hat évig – A gyártó cég

színes híreket közlő A Hét-ben némi késéssel közölték az eseményt, azonban egy kisfiú példáján és fotóján keresztül hozták közelebb az olvasókhoz a történetet.²⁷ A hazai sajtót elsősorban az NSZK-ban zajló per és kártérítések érdekelték, de röviden tudósítottak az azzal nagyjából párhuzamosan, más országokban (így Nagy-Britannia, Japán) lefolytatott perekéről: Japánban 1971-ben kezdődött a Dai Nippon cég elleni per, ahol a hozzávetőlegesen 900 japán Talidomid-bébi közül akkor már csak mintegy 130 volt életben.²⁸ Nagy-Britanniában és az USA-ban hasonló volumenű perre nem került sor, az érintett családok egyenként vagy kisebb csoportokban birkóztak meg a gyógyszerrel az adott országban forgalmazó céggel. A német eredmény mellett ezért tűnt nagy eredménynek az USA-ban 1971-ben hozott ítélet, amikor egy kilencéves kislánynak kétféle millió dolláros kártérítést ítélt meg a bíróság.²⁹ 1972-ben hivatalos híradások szerint a brit kormány 3 millió fontot bocsájtott a Talidomid-gyermekek gondozására, egy évvel később pedig a Distillers Company a kártérítés összegét 5-ről 20 millió fontra emelte – mindkét esetben hangsúlyozták, hogy azokat „a brit közvélemény nyomására” sikerült keresztülvinni: a Sunday Times szerkesztője, Harold Evans (1928-) hívta fel először a figyelmet a gyógyszergyárak felelősségére és tartotta napirenden az ügyet a kártérítés kiharcolásáig, s az országban többszörös bojkottal is megfenyegették a Distillers Companyt.³⁰ 1974-ben már a kanadai kárigenyőről is tudósítottak a hazai újságok (1968-ban 10, 1975-ben 65 érintettel egyeztek meg),³¹ s ugyanebben az évben zárult le a japán per, 18 millió dollárral.³²

A gyógyszer katasztrofális mellékhatásai mellett mégsem tűnt el teljesen. Jacob Sheskin (1914-1999, a hazai sajtóban Szeskin, ill. Seszkin néven), a Jeruzsálemi Egyetem dermatológusa 1964-ben felfedezte ugyanis, hogy a leprás betegeket lehet vele gyógyítani, s 26 személynél eredményesen alkalmazta azt (kezdetben szulfonamid-rezisztens pácienseknél használta a szert).³³ A következő évtizedekben autoimmun betegségekkel kísérleteztek vele, 1987-ben pedig csontvelő-átültetésnél alkalmazták sikeresen.³⁴

A Contergan-tragédia hívta fel a figyelmet a magzati károsodások vizsgálatának jelentőségére, ami hozzájárult az Európai Teratológiai Társaság (European Teratology Society) létrejöttéhez 1971-ben, Cardiffban, ahol a megnyitó plenáris előadást a téma egyik legnagyobb szakértője, Widukind Lenz tartotta.³⁵

A tragédia számos filmet, alkotást inspirált. 1979-ben On Giant's Shoulders címmel filmet forgattak az egykori talidomid-bébi Terry Wiles életéről, ahol Terry saját magát alakította, örökbefogadó anyját pedig Judi Dench (a film 1980-ban Emmi-díjat kapott). Sherri Finkbine esetét dolgozták fel 1992-ben a Magánügy című filmben Sissy Spacek főszereplésével (A Private Matter, 1992), 2007-ben kétrészes tévéfilm készült róla Németországban Contergan: Eine einzige Tablette címmel. 2014-ben dokumentumfilmet forgattak a nagy-britanniai kártérítés kiharcolásában óriási szerepet játszó újságíróról, Sir Harold Evansról Attacking the Devil: Harold Evans and the Last Nazi War Crime címmel. A jelenleg is futó, brit Call the Midwife című sorozat 5-

praktikái. In: Népszabadság, 1970.12.20. 28. évf. 298. sz. 9. old., <http://www.gruenenthal-opfer.de/Vergleich> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

²⁷ Ítélet a Contergan-perben. In: A Hét 1971/1. 16. évf. 11. sz. 1971.03.19. 22. old.

²⁸ Új Contergan-per – Japánban. In: Népszabadság, 1971.02.19. 29. évf. 42. sz. 9. old., Új Szó, 1971.02.19. 24. évf. 42. sz.

²⁹ A kislány édesanyjának emellett 200 000 dollárt ítélték meg. Kártérítés a Contergan ártalma miatt. In: Népszava 1971.06.22. 99. évf. 145. sz. 4. old. A Népszava csak röviden közölte a hírt.

³⁰ Új Szó 1972.12.04. 25. évf. 286. sz. és 1973.01.09. 26. évf. 7. sz., <http://www.sirharoldevans.com/biography.html> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

³¹ A kanadai családok 21 millió dollár kártérítést követeltek. In: Népszava. 1974.03.13. 102. évf. 60. sz. 4. old., http://www.gruenenthal-opfer.de/Entschaedigung_Ausland (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

³² Kártérítés Thalidomid miatt. In: Népszava. In: 1974.10.15. 102. évf. 241. sz. 4. old.

³³ 1963-ban Burmában, később Kelet-Ugandában BCG-oltással is próbálkoztak a lepra ellen. A világ egészségéért. In: Népszava. 1963.07.14. 91. évf. 163. sz. 8. old., Új Szó 1965.07.11. 18. évf. 190. sz., Hadüzenet a leprának. In: Népszava, 1966.01.30. 94. évf. 25. sz., Contergannal a lepra ellen. In: Új Szó 1968.11.17. 21. évf. 318. sz., Lepra gyógyítása – talidomiddal. In: Orvosi Hetilap. 1970.02.08. 111. évf. 6. sz. 342. old.

³⁴ 1998-tól a lepra kezelésére legalizálták az USA-ban. Dobson Szabolcs: A rossz emlékü talidomid visszatér. A katasztrófát okozó gyógyszer új szerepben. In: Népszabadság, 2005. 06.07. 63. évf., 131. sz. 18. old.

³⁵ Czeizel Endre dr.: Widukind Lenz (1919-1995). In: Orvosi Hetilap. 136. évf. 24. sz. 1995.06.11. 1285-1286. old.

6. évadja részletesen foglalkozik a talidomid-károsult családokkal. Az egykori Contergan-bébi, Niko von Glasow 2008-ban készített dokumentumfilmét sorstársairól NoBody's Perfect címmel.

A Contergan-tragédia a mai napig nem zárult le. A már nyugdíjaskorúvá váló egykori gyerekek egészséges társaikhoz képest súlyosabb gondokkal küzdenek. Kárpótlásuk kérdése több országban a mai napig nincs megnyugtatóan rendezve, egy részük hivatalos bocsánatkérést mindössze évtizedekkel az eset után, kényszer hatására kaptak, így például Ausztráliában.³⁶

A „gyilkos gyógyszeről” és a „méregtől” a jóléti társadalom kritikájáig: a Contergan fogadtatása a hazai sajtóban

Mivel Magyarország közvetlenül szerencsére nem volt érintett a tragikus eseményekben, ezért a Contergan-ügynek kezdetben a sajtóvisszhangja is kisebb volt: ekkor még általában a világ minden tájáról szóló kis színes, pársoros hírek között jelentették meg az aktuális eseményeket (így az NSZK mellett az Ausztriában, Svájcban és Svédországban előforduló új eseteket). Az ügygel kapcsolatban felmerülő szakmai kérdések, kutatások, bizonyítási lehetőségek értelemszerűen kevésbé tarthattak számot a nagyközönség érdeklődésére, annál inkább annak etikai vonatkozásai, az empátiát kiváltó egyedi esetek, tágabb értelemben pedig a nyugati világ és a jóléti társadalom kritikája. A hazai újságírók fókuszába ezért csak bizonyos időpontokban került a téma, így a fejlődési rendellenességek észlelésekor és a gyógyszer bevonásakor, a „Contergan-gyerekek” életének egyes fordulópontjainál (például iskolába kerülés, művésztalálkozók és speciális járgányok forgalomba hozatalkor), az ún. Contergan-per kezdetén és (látszólagos) befejezésénél, vagy éppen a talidomid egyéb (például lepra elleni) újbóli felhasználási lehetőségeinél.

A talidomid áldozatainak létszámáról szóló tudósítások – mivel közvetlenül a szocialista blokk nem volt érintett benne, és bizonytalanok voltak az ezzel kapcsolatos adatok – általában a rövid hírek közé kerültek be. 1962 nyarán már mindenesetre 3000-re tették csak az NSZK-ban a gyógyszer miatt fejlődési rendellenességgel világra jött babák számát,³⁷ őszre már 6000 torzszülöttről cikkeztek, ugyanakkor Nagy-Britanniában mintegy ezer ilyen csecsemővel számoltak.³⁸ Októberben már Ausztriában is hivatalosan megerősítették hat Contergan-baby világra jöttét, akik közül ketten elhunytak.³⁹ 1963 elején már a hétezeres szám is felröppent,⁴⁰ év végére pedig húszezerre tették az európai és amerikai áldozatok számát.⁴¹ 1965-ban ennél óvatosabb becslések szerint az NSZK-ban 1957-1962 között született 6000 Contergan-bébi közül 4000 maradt életben, míg Nagy-Britanniában 400-ra, Japánban 1000-re becsülték az áldozatok számát.⁴² A Contergan-per kezdetén (1968) az érintett gyermekek számát a nyilvántartások alapján mintegy 6000 főben állapították meg (akiknek fele addigra már elhunyt, „a többi egész életére nyomorék”). A Népszava cikke szerint az NSZK-ban 5000, Nagy-Britanniában, Svédországban és Belgiumban mintegy 1000-1000 talidomid-

³⁶ Thalidomide maker 'not really sorry'. In: The Australian, 2012.09.01. <http://www.theaustralian.com.au/news/nation/thalidomide-maker-not-really-sorry/news-story/f5eadcb29769989f6bca78772505b764> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.) Ausztráliában 2013-ban született döntés az ottani áldozatok eltartásáról életük végéig. Sarah Farnsworth: Thalidomide victims guaranteed care for the rest of their lives under Australian-first court settlement. In: ABC News, 2013.12.02. <http://www.abc.net.au/news/2013-12-02/thalidomide-victims-in-australia-get-multi-million-dollar-payout/5128298> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

³⁷ Sümegi Endre: Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Petőfi Népe. 1962.08.02. 17. évf. 179. sz.

³⁸ Sz.L.: Méreg! Méreg! Méreg! – Angyalcsinálók Cincinattiban – Szerencsétlen anyák tragédiája – Contergan – torz újszülött. In: Népszerűség 1962.09.27. 13. évf. 226. sz. 6. old.

³⁹ Hat torzszülött Ausztriában Contergantól. In: Népszabadság, 1962.10.16. 20. évf. 242. sz. 10. old., Ausztriában is Contergan: hat torzszülött. In: Dunántúli Napló 19. évf. 242. sz. 1962.10.16. 4. old.

⁴⁰ Mihelics Vid: Corinne Vandeput halálára. In: Új Ember, 1963. 19. évf. 3. sz. 1963.01.20. 3. old.

⁴¹ V. J.: Gyermekgyilkosság Frankfurtban a Contergan miatt. In: Népszabadság 1963.10.05. 21. évf. 233. sz. 6. old.

⁴² a „die Welt” nyomán feldolgozta P. Gy.: Contergan! Contergan! Contergan! Halálos gyógyszer. Négyezer nyomorék gyermek a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Új Szó 1965.05.30. 18. évf. 148. sz.

bébi született (bár utóbbi számok ez esetben sehogyan sem korrelálnak a szintén itt említett 6000-rel),⁴³ de 1972-ben felmerült olyan becslés is, amely 20 000-re tette az így született gyermekek számát.⁴⁴

A Contergan-botrány hatására egyéb gyógyszerek körül is pánikhangulat, aggodalom ütötte fel fejét. Így 1962 novemberében már arról tudósít a Népszabadság, hogy a Preludin nevű, szintén NSZK-ban gyártott fogyasztószert ne írják fel várandósoknak (!), mivel egy Preludint szedő nő Angliában torzszülöttet hozott a világra.⁴⁵ Részben a Contergan esete világította rá az orvosok, gyógyszerészek figyelmét az első hormontartalmú fogamzásgátló tabletták esetleges veszélyeire is. A divatba jövő fogyasztószerek körüli botrányok kapcsán szintén utaltak intő példaként a Contergan-esetre, így a Menocil nevű szerről és káros mellékhatásairól szólva megjegyzik: „*Bonn nem vont a contergan-botrány (!) tanulságait*” (azaz az NSZK-ban továbbra sem vették szigorúan a gyógyszerek engedélyezését és forgalmazását).⁴⁶

Az első, világszerte nagyobb visszhangot kiváltó esemény a belgiumi Susanne Vandeput-Coipel ügye volt. A hazai sajtóban csak Susanne Vandeput néven szereplő anya egyhetes kislányát, Corinne-t férje és saját anyja tudtával, a család ismerős orvosának, dr. Jacques Castersnak aktív segítségével – akinek sógornője egyébként szintén Contergan-bébit hozott világra – 1962 májusában mézbe kevert méreggel meggyilkolta. Az önmagában is borzasztó cselekedet akkor sokkolta igazán az egész világ közvéleményét, amikor a liége-i törvényszék 1962 november 10-én felmentette a szülőket a gyilkosság alól. Az esetről és az ítéletről több hazai sajtóorgánium is részletesen beszámolt. Az ítéletig még elsősorban a gyógyszert (és a talidomidot Softenon néven forgalmazó vállalatot) tették felelőssé, amit már a tudósítások címében is sugalmaztak (például: „*Belgiumban gyilkolt a „Softenon” – A tettesek szabadlábon vannak*”).⁴⁷ A gyógyszerrel kapcsolatos botrány (a gyilkosság utáni házkutatás során találtak rá a Softenonra, s ekkor vált egyértelművé, mi okozta a gyermek fejlődési rendellenességét), valamint a belgiumi (!) közvélemény nyomására a szülőket felmentő ítéletet hozták. A Népszava erről szóló tudósításában külföldi forrásával egyetértőleg szintén mentegette a Vandeput-házaspárt, helyettük valódi bűnösnek a Chemie Grünenthal tartva, miközben pár hét múlva a házaspár már történetük megfilmesítéséről tárgyalt.⁴⁸ A megrázó eset etikai vonatkozásaival többször foglalkozott az Új Ember: felvetették, hogy a Contergan nélkül is születnek beteg gyermekek, vagy válnak azzá, mégsem fordul meg szülei fejében, hogy megöljék őket, s összességében helyesebb megoldásnak tartották volna, ha a bíróság úgy fejezi ki együttérzését a szülőkkel, hogy felmentés helyett bűnösségüket elismerve, ugyanakkor a

⁴³ Megkezdődött a Contergan-per. In: Népszava 1968.05.28. 96. évf. 123. sz. 4. old.

⁴⁴ K.I.: Csecsemőgyilkosság. In: Népszabadság. 1972.09.24. 30. évf. 226. sz. (Vasárnapi melléklet 4. old.)

⁴⁵ A Preludin Magyarországon Gracidin néven volt forgalomban. A Contergan után a Preludin? In: Népszabadság 1962.11.24. 20. évf. 275. sz., lásd még Torzképződések gyógyszerhatásra. In: Orvosi Hetilap, 1963.01.27. 104. évf. 4. sz. (A világ minden tájáról-rovat) 177. old.

⁴⁶ Gyógyszer?! In: Szabad Föld 1971.07.18. 27. évf. 29. sz. 11. old.

⁴⁷ Sümegi Endre cikkét – hol a szerző megjelölésével, hol anélkül – a legtöbb regionális napilap közölte. A cikk írója ekkor még a gyógyszer áldozatának tekintette az egész családot: „*Egy kisgyermek meghalt, az anya ölt, börtönben ül és letartóztattak egy orvost is. Az igazi bűnösök felelősségre vonásáról azonban nem szól a krónika.*” Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Petőfi Népe. 1962.08.02. 17. évf. 179. sz., lásd még Sümegi Endre: Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Szolnok Megyei Néplap 1962.08.03. 13. évf. 180. sz. 5. old., Sümegi Endre: Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Népújság. 1962.08.09. 13. évf. 185. sz. 3. old., Sümegi Endre: Gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Komárom Megyei Dolgozók Lapja. 1962.08.25. 17. évf. 68. sz., Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. In: Nógrádi Népújság. 1962.08.11. 18. évf. 64. sz. 6. old., Belgiumban gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Tolna Megyei Népújság. 1962.08.09. 12. évf. 185. sz. 5. old., Sümegi Endre: A gyilkos „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Somogyi Néplap. 1962.08.03. 19. évf. 180. sz.

⁴⁸ „*Az Humanité hétfői száma megállapítja, hogy az ügy tulajdonképpen vádlottja a kártékony gyógyszert előállító Chemie Grünenthal nyugatnémet cég, de az nem került a vádlottak padjára...*” Felmentő ítélet a belgiumi Thalidomid-perben. Népszava 1962.11.13. 90. évf. 265. sz. és Somogyi Néplap 1962.11.13. 19. évf. 265. sz. 2. old. (MTI-hír) Az emigráns, New York-i Szabad Magyarország ezzel kapcsolatban közli Vandeput ügyvédjének szavait, aki szerint „...*ha a mérget a modern tudomány nem szabadítja a társadalomra, a per sohasem következett volna be*”, Szabad Magyarország 1962.11.25. 7. évf. 46. sz., Népszabadság, 1962.12.04. 20. évf. 283. sz. 6. old.

legkisebb kiszabható büntetést adják nekik.⁴⁹ Szintén az Új Emberben jelent meg az ítélelhozás idején Rómában találkozói Mihelics Vid sajtószemléje és véleménye, amely a mai napig érvényes súlyos etikai kérdéseket vet fel: Vajon a (nem szenvedő) gyermek a halált választotta volna? Vajon nem volt önzés („*undor, gondozástól való félelem*”) a szülőkben? Nem teremt-e „*félelmetes precedenst*” az ügy? Micsoda példa ez azoknak a szülőknek, akiknek hasonló gyereke van, de mindent megtesznek érte?⁵⁰ Ahogy Lantos-Kiss Antal fogalmazott: „*A felmentő ítélet mintegy szentesítette azt a felfogást, hogy a nyomorék gyermeket meg kell ölni, mert kínlódás volna egész élete, kellemetlen a családnak, teher a társadalom számára.*”⁵¹ Szintén Lantos-Kiss ismertetett egy hasonló tárgyú könyvet ezzel kapcsolatban, a Josephine Burton kisfiáról, Anthonyról szóló *Crippled Victory* (1956): az „*életre ítélt satnya emberkéről*” idővel bebizonyosodott, hogy testi fogyatékosságai ellenére számos dologban tehetséges – tehát pozitív példával szolgálhat a Contergan áldozatai számára is.⁵² Tágabban értelmezte a tragédiát ugyanott Hollóházy András, amikor Berndorfer Alfréd gyermekgyógyász előadására reflektálói és azt idéző cikkében (amelynek már a címe is Berndorferre utalt: *Megnyerjük a világúrt, de elveszíthetjük a földet?*) felhívta a figyelmet az emberiséget fenyegető egyéb veszélyekre.⁵³

A Vandepuut-esethez hasonló történet 1963-ban Frankfurtban, azzal a különbséggel, hogy Vladimir Sidorow pincér felesége, az alkoholproblémák mellett valószínűleg depresszióval is küzdő Helena akkor már hároméves fiuknak, Alexandernek adatott be méreginjekciót Mechtild Petersei doktornővel.⁵⁴

Susanne Vandepuut ügye mellett nagy sajtóvilvánosságot kapott az Egyesült Államokban népszerű televíziós bemondónó, Sherri Finkbine esete. Finkbine már négygyermekes édesanyaként tudta meg, hogy ötödik gyermeke a talidomidnak köszönhetően valószínűleg torzszülöttként jönne a világra. Akkor került a média figyelmének középpontjába, amikor kijelentette, hogy nem hajlandó őt vállalni, mivel azonban az USA-ban ekkoriban nem végezhettek legálisan abortuszt, a műtétet végül Svédországban hajtották végre (Finkbine elutazásakor azonban már Marilyn Monroe halála érdekelte az amerikaiakat).⁵⁵ Míg Vandepuut ügyének elemzésekor a tragikus gyermekgyilkosság és a felmentő ítélet miatt a precedens-érték veszélye, valamint az eutanázia kérdése került a figyelem középpontjába, addig Finkbine esetében a nyugati gyógyszergyárra vonatkozó törvények és hatalmas tőkével rendelkező gyógyszergyárak, trösztök kritikáját⁵⁶ a hazai sajtóban összekapcsolták azzal a véleménnyel, mely szerint bizonyos esetekben szerencsésebb, ha engedélyezik az abortuszt (s ezáltal, véleményük szerint, mennyivel fejlettebbek azon országok, így például Magyarország,

⁴⁹ Új Ember 1962.12.09. 18. évf. 49. sz. 2. old. A cikk kiindulópontja a bécsi *Die Presse* egyik írása volt.

⁵⁰ Mihelics Vid: Corinne Vandepuut halálára. In: Új Ember, 1963. 19. évf. 3. sz. 1963.01.20. 3. old.

⁵¹ Lantos-Kiss Antal: Denise Legrix szózata a világhoz. In: Új Ember 1963.09.22. 19. évf. 38. sz. 3. old. Lantos-Kiss cikke egyébiránt a végtag nélkül született Denise Legrix festőnő (1910-2010) önéletrajzi műve első kötetének (1962) recenziója. Lantos-Kiss szerint – reflektálva a „*hírhedt Liége-i perre*” – a festőnő tartalmas élete a válasz arra a kérdésre, hogy van-e értelme életben hagyni egy torzszülött csecsemőt.

⁵² Lantos Kiss Antal: Élned kell, emberke! In: Új Ember 1963.12.22. 19. évf. 51. sz. 7. old.

⁵³ Berndorfer meggyőződése volt, hogy az atomkísérleteknek szerepe van a fejlődési rendellenességek kialakulásában, még a Contergannak tulajdonított eseteknél is. Hollóházy András: Megnyerjük a világúrt, de elveszítjük a Földet? In: Új Ember, 1963. 19. évf. 20. sz. 1963.05.19. 1-2. old. Berndorfer mellett a rostoki Kirchmair professzor is arra gyanakodott, hogy a Contergan önmagában nem elég a fejlődési rendellenességek létrejöttéhez, ő kísérletei alapján arra a következtetésre jutott, hogy ez akkor valósulhat meg, ha az anya a terhesség korai szakaszában szedi a tablettát, és ugyanakkor beteg a mája. A Contergan bűntársa. In: Tolna Megyei Népújság. 1965.10.02. 15. évf. 232. sz.

⁵⁴ Itt, a belga házaspáréval ellentétben hangsúlyozták, hogy az apa testi baja ellenére „*rajongásig szerette*” fiát, míg anyja többször is hangoztatta, hogy „*meg akar szabadulni*” tőle. V. J.: Gyermekgyilkosság Frankfurtban a Contergan miatt. In: Népszabadság 1963.10.05. 21. évf. 233. sz. 6. old.

⁵⁵ Sz. L.: Méreg! Méreg! Méreg! – Angyalcsinálók Cincinnatiban – Szerencsétlen anyák tragédiája – Contergan – torz újszülött. In: Népújság 1962.09.27. 13. évf. 226. sz. 6. old. A svéd parlament abortusz-engedélyéről Contergan esetében: Népszabadság 1963.05.31. 21. évf. 125. sz. 6. old.

⁵⁶ „*A Contergant kivonták a forgalomból, de a torzszülöttek sohasem lesznek egészségesek, sohasem lesznek ép emberek, s mindezt a szabad vállalkozásnak köszönhetik.*” Uo.

ahol ez engedélyezett). Finkbine évekkel később, 1967-ben került a színes híreket közlő A Hét című újságba, ahol ötödik, egészséges gyermeke megszületéséről tudósítottak s utaltak svédországi műtétjére.⁵⁷

A Contergan jellemzésekor a hazai újságírók nem fukarkodtak az elítélő jelzők használatában. „Gyilkos gyógyszer”,⁵⁸ „méreg”,⁵⁹ „hírhedt gyógyszer”,⁶⁰ „halálos gyógyszer”,⁶¹ de előfordul a „pokolgyógyszer”,⁶² is – vagy éppen szarkasztikusan „ártatlan” gyógyszer.⁶³ A Contergan-babykre használt kifejezések egyszerre érzékeltetik a velük szemben érzett döbbenetet és szánalmat: a kezdetben leggyakrabban használt „torzszülött”⁶⁴ kifejezés mellett ugyanakkor megjelentek durvább megnevezések is, mint a „nyomorék gyermek”,⁶⁵ illetve egy 1965-ös leírásban: „Nem nyomorék gyerekek[...], hanem igazi torzszülöttek...”.⁶⁶ Egy 1964-es cikk pedig egyszerre nevezi őket „nyomorék csecsemő”-nek és a „Contergan kicsiny áldozatai”-nak.⁶⁷

Noha elsősorban orvosok és gyógyszerészek között vált vitatémává, a Contergannak „köszönhetően” a napilapokban is megjelent már 1962 őszén a gyógyszerek általános receptkötelességének, valamint nemzetközi ellenőrzésének igénye.⁶⁸ 1969-ben, az ausztrál példákra kiindulva már arról cikkeztek a csehszlovákiai Új Szóban, hogy súlyos mellékhatások bejelentési kötelezettségének korábbi bevezetésével akár megelőzhető lett volna a „contergan (!) katasztrófa”.⁶⁹

Az egyéni sorsok mellett a károsultak gyógyszergyár ellen indított pere is rendre szerepeltek a hazai napilapokban. Az első ilyen pert egy akkor nyolchónapos kisfiú apja indította a Chemie Grünenthal ellen, 1963 januárjában, az aacheni főállamügyészségnél pedig bűnvádi feljelentést is tettek.⁷⁰ A Contergan-károsult szülők ugyanakkor megalapították a „Contergan-károsultak Segélyegyletét”.⁷¹ Az egyesületnek egyébként a

⁵⁷ Egy boldog anya. In: A Hét. 12. évf. 6. sz. 1967.02.05. 22. old.

⁵⁸ Sütemei Endre: Gyilkolt a „Softenon”. A tettesek szabadlábon vannak. In: Komárom Megyei Dolgozók Lapja. 1962.08.25. 17. évf. 68. sz.

⁵⁹ Sz. L.: Méreg! Méreg! Méreg! – Angyalcsinálók Cincinátiban – Szerencsétlen anyák tragédiája – Contergan – torz újszülött. In: Népiújság 1962.09.27. 13. évf. 226. sz. 6. old., hasonlóképpen a New York-i emigráns lapban: Szabad Magyarország 1962.11.25. 7. évf. 46. sz.

⁶⁰ Népszabadság 1963.01.27. 21. évf. 22. sz. 13. old.

⁶¹ A „die Welt” nyomán feldolgozta P. Gy.: Contergan! Contergan! Contergan! Halálos gyógyszer. Négyezer nyomorék gyermek a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Új Szó 1965.05.30. 18. évf. 148. sz.

⁶² Terényi Éva: Amire nincs pénz a nyugatnémet jóléti államban. 17,50 DM egy Contergan-sérült gyermekre. In: Népszabadság 1965.10.21. 23. évf. 248. sz. 6-7. old.

⁶³ szcs: Az „ártalmatlan” gyógyszer. In: A Hét 1962.11.04. 7. évf. 44. sz.

⁶⁴ Népszabadság, 1962.12.04. 20. évf. 283. sz. 6. old.

⁶⁵ Szabad Magyarország 1962.11.25. 7. évf. 46. sz., Népszabadság 1963.04.10. 21. évf. 83. sz. 10. old. A „Thalidomid-bébi” vagy „Contergan-bébi” a magyar nyelvű publicisztikában ritkán, és akkor is inkább az orvosi szakirodalomban volt használatos. Pl. Lantos-Kiss Antal: Denise Legrix szózata a világhoz. In: Új Ember 1963.09.22. 19. évf. 38. sz. 3. old.

⁶⁶ D. Szabó Ilona: Contergan-gyerekek. In: Népszava 1965.10.24. 93. évf. 251. sz. 6. old.

⁶⁷ Vajda Péter: Egy szabadalmat megvásároltak. In: Népszabadság. 1964.06.04. 22. évf. 129. sz. 6. old.

⁶⁸ A Spiegel (általános receptkötelesség mellett) és a Deutsche Zeitung (szabad forgalmazás mellett) cikkszemléjét lásd: Emberek vagy kísérleti nyulak? In: Szabad Föld 1962.09.09. 18. évf. 36. sz. 11. old. A cím arra utal, hogy utóbbi orgánus szerint a gyógyszerek szabad forgalmazásával emberek ezrei válnának „önkéntes kísérleti nyúlá”, s így bármilyen káros mellékhatás korábban nyilvánvalóvá válna. Lásd még Mihelics Vid 1963 eleji összefoglalóját: „...az egész sajtó és közvélemény egységesen elítélte azt a könnyelműséget, amellyel a nyugati országokban szabadabbá tették a talidomid árusítását” Mihelics Vid: Corinne Vandeput halálára. In: Új Ember, 1963. 19. évf. 3. sz. 1963.01.20. 3. old.

⁶⁹ Megelőzhető-e a contergan (!) katasztrófa. In: Új Szó / Vasárnapi Új Szó 1969.01.25. 22. évf. 1. sz. A cikk a Frankfurter Allgemeine Zeitung írása alapján készült.

⁷⁰ Népszabadság 1963.01.27. 21. évf. 22. sz. 13. old. és Az első Contergan-per Nyugat-Berlinben. In: Népszava 1963.02.15. 91. évf. 38. sz. 4. old. A Népszabadság hamburgi, a Népszava részletesebb tudósítása nyugat-berlini eljárásról ír, s megjegyzi, hogy ugyanakkor 50 nyugat-berlini családnak lehet precedensértékű az ítélet.

⁷¹ Az első Contergan-per Nyugat-Berlinben. In: Népszava 1963.02.15. 91. évf. 38. sz. 4. old. A cikk a Bundesverband Contergangeschädigter nevű szervezetre célzott (2005-től kivált belőle a Bund Contergangeschädigter und Grünenthalopfer, lásd <http://www.gruenenthal-opfer.de/0>).

gyógyszergyár mellett az NSZK kormányával és az egyes tartományokkal is meg kellett küzdenie.⁷² 1965-ban csalódottan, sőt, vádlóan tudósítottak a hazai sajtóban is a per elhúzódó előkészületeiről.⁷³ Az idő múlásával egyre inkább szembetűnővé vált, hogy a német kormány is vonakodik felelősséget vállalni a tragédiáért, ami nem csak a német sajtóban, de Magyarországon is kritikusabb hangvételű cikkeket eredményezett. A kérdéssel többször foglalkozó Terényi Éva a Népszabadságban például rámutatott, mennyi nehézséggel kell szembenézniük az érintett családoknak: a 4000-ból mindössze 120-nak jut kórházi ágy a megfelelő ortopédiai kezeléshez, csak 8 kifejezetten ilyen esetekkel foglalkozó gyógytornász kezeli őket, a művétagokat – amelyeket évente cserélni kellene a gyerekek növekedése miatt – nem minden család tudja megfizetni stb., miközben a szövetségi és az egyes tartományi kormányok egymásra, illetve a befejezetlen bírósági eljárásra mutogatnak.⁷⁴ Terényi cikkében már az egész „jóléti államot” tette felelőssé a kialakult helyzetért. Az ugyanazon forrásból dolgozó D. Szabó Ilona (Népszava) mindezt hasonlóan kritikusán, ám kevésbé élesen fogalmazta meg.⁷⁵ Ezért is tudósítottak végül örömmel 1967-ben a Chemie Grünenthal elleni állami ügyészség részéről történt vádemelésről, lelkesen sorolva az adatokat: öt évig készítették elő a vádiratot, több mint ezer tanú, köztük mintegy 100 tudóssal, 700 000 oldalnyi tanúvallomással.⁷⁶ 1968-ban nem túl hosszán, de helyeslő hangnemben számoltak be a per kezdetéről: „A tárgyalás elején felolvasott vádirat szerint, a társaság vezetői szándékosan és hanyagságból elkövetett testi sértésben, gondatlanságból okozott emberölésben és a nyugatnémet gyógyszer törvény megsértésében bűnösök.”⁷⁷ bár már a tárgyalás megkezdésének másnapján csalódottan konstatálták, hogy a védelem alaki kifogásai miatt elhúzódó lesz az ügy⁷⁸ – s igazuk is lett (lásd például az ítélethirdetésről: „A vádlottak képviselőinek azonban sikerült a pert egy végeláthatatlan bizonyítási eljárássá manipulálni, aminek következtében a felháborodott közvélemény érdeklődése hónapról hónapra csökkent”).⁷⁹ A per során 1970-ben született ideiglenes egyezmény a kárpótlásról kisebb érdeklődést váltott ki, mint az ugyanazon év végén meghozott ítélet. „Az NSZK igazságszolgáltatásának leghosszabb peré”-nek⁸⁰ vége csalódást okozott a nemzetközi közvélemény számára. A hazai cikkekben is keserűen sorolták fel a hosszú procedúra eredménytelenséghez vezető adatait: 283 tárgyalási nap, 6 évnyi anyaggyűjtés. Az érintett családok „majdnem egy évtized elteltével még egy fillért sem láttak, mert egy bizottság csak most állapítja meg az egyes gyerekek rokkantsági fokát”.⁸¹ A gyógyszergyártók azonban – ahogyan a Szabad Földben szarkasztikusan megfogalmazták – „hivatalos bizonyítványt kaptak „ártatlanságukról””.⁸²

⁷² 1965-ban például a Contergan-gyermekek iskoláztatási költségeinek támogatását szerették volna kieszközölni. a „die Welt” nyomán feldolgozta P. Gy.: Contergan! Contergan! Contergan! Halálos gyógyszer. Négyezer nyomorék gyermek a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Új Szó 1965.05.30. 18. évf. 148. sz.

⁷³ S. E. [Sluka Emil?]: A Contergan kárvallottai. In: Népszava 1965.06.27. 93. évf. 150. sz. 6. old. Itt céloztak arra is, hogy a Chemie Grünenthal vezetősége külföldre menekíti vagyona nagy részét, hogy kártérítési kötelezettség esetén annál kevesebbet kelljen fizetniük.

⁷⁴ Terényi Éva: Amire nincs pénz a nyugatnémet jóléti államban. 17,50 DM egy Contergan-sérült gyermekre. In: Népszabadság 1965.10.21. 23. évf. 248. sz. 6-7. old.

⁷⁵ D. Szabó Ilona: Contergan-gyerekek. In: Népszava 1965.10.24. 93. évf. 251. sz. 6. old.

⁷⁶ A Contergan-ügy az Államügyészség előtt. In: Népszava 1967.03.14. 95. évf. 62. sz. 4. old., Terényi Éva: Hat év után végre vádat emeltek a Contergan-ügyben. Ezeroldalas vádirat, 700 000 oldalnyi tanúvallomás. In: Népszabadság, 1967.03.18. 25. évf. 66. sz. 13. old.

⁷⁷ Népszabadság 1968.05.24. 26. évf. 120. sz. 8. old., Megkezdődött a Contergan-per. In: Népszava 1968.05.28. 96. évf. 123. sz. 4. old., Megkezdődött a Contergan-per. In: Népszabadság 1968.05.28. 26. évf. 123. sz. 8. old. (MTI alapján)

⁷⁸ Két évig is eltart a Contergan-per. In: Népszava 1968.05.29. 96. évf. 124. sz. 4. old.

⁷⁹ Hajdú János: Ítélethozatal nélkül fejezték be a Contergan-pert. Kétszáznyolcvanhárom tárgyalási nap. Bizonyítóanyag-gyűjtés hat évig – A gyártó cég praktikái. In: Népszabadság, 1970.12.20. 28. évf. 298. sz. 9. old.

⁸⁰ Kártérítés a Contergan-bébi károkért? In: Népszabadság, 1970.01.28. 28. évf. 23. sz. 8. old.

⁸¹ Hajdú János: Ítélethozatal nélkül fejezték be a Contergan-pert. Kétszáznyolcvanhárom tárgyalási nap. Bizonyítóanyag-gyűjtés hat évig – A gyártó cég praktikái. In: Népszabadság, 1970.12.20. 28. évf. 298. sz. 9. old.

⁸² A Contergan és áldozatai. In: Szabad Föld 1970.12.27. 26. évf. 52. sz. 15. old. Érdekes módon egyedül a Szabad Föld hozta le azt a hírt is 1974-ben, miszerint Nagy-Britanniában a Distillers Company által adott kártérítés közel felét (52 %) az állam levonta

A per során hozott kiábrándító ítéletet követően lehozott cikkekben a korábbiakhoz képest is erősebb, nyíltabb kritika fogalmazódott meg a nyugati jóléti társadalommal szemben. Ennek eklatáns példája volt a Bibionében történt eset, ahol a nyaraló Contergan-gyermekeket saját honfitársaik, a szintén ott pihenő NSZK-s vendégek tiltatták ki a szállodából: „*A szerencsétlen áldozatok Bibionében tapasztalt kiközösítése és a „jóvátételi” fizetések halogatása egyazon érem két oldalát mutatja: a sokat reklámozott fogyasztói társadalom erkölcsét és lelkiismeretét*”.⁸³

1974-ben zárult le Japánban a Dai Nippon által Isomin néven forgalomba hozott szerrel kapcsolatos, 1963-ban indított per: az Isomin hatásaként 1000 torzszülött gyermek jött világra, akik közül a per idejét már csak kétszázan éltek meg (a japán gyógyszergyár nagymértékben felelős volt a katasztrófáért, ugyanis a szer európai bevonását követően még tíz hónapig árusították azt). A német és japán cégek ügyében hasonlóság a megegyezés a kárvallottakkal (Japánban ez 63 családot érintett), a két gyár képviselőinek hozzáállásában azonban figyelemre méltó különbség volt, hogy az előbbivel ellentétben a Dai Nippon elnöke a megállapodás során „*„bocsánatkérése jeléül” egyenként kezet fogott a jelenlevő huszonkilenc nyomorék gyermekkel és ígéretet tett, hogy soha többé nem ismétli meg a tragédiát*”.⁸⁴

1969-ben már a napisajtóban is tájékozódhattak az olvasók arról, hogy az új gyógyszereket engedélyezésük előtt, sőt, egyes élvezeti szereket is teratológiai szempontból is vizsgálatnak vetnek alá. 1970-ben bemutatták a csirkeembriókon végzett kísérletek jelentőségét,⁸⁵ Törő Imre akadémikus interjújában pedig hangsúlyozta, hogy a talidomid esetében a csirke- és patkányembrió ellenállóképes, a nyúl viszont igen érzékeny, s ugyanakkor a Contergan-botrányt megelőző időszakban azért sem folytak teratológiai vizsgálatok, mivel úgy gondolták, hogy „*ha az anya szervezete nem károsodik, akkor a magzatot sem érheti baj*”.⁸⁶ A nyolcvanas években Czeizel Endre már arra az általa egyébként elítélt gyakorlatra próbálta széles körben felhívni a figyelmet, hogy a Contergan következtében túlzott (és a szülésorvosok számára kényelmesebb) óvatosság uralkodott el a terhességvizsgálásban: noha akkoriban csak a rubeoláról és a bányahimlőről volt bizonyítva, hogy károsodást okoz az első trimeszterben, általános gyakorlat a hazai orvosok körében, hogy egyéb, a várandósság elején szedett gyógyszerek esetleges teratológiai hatását abortusszal váltják ki, mivel abortusz után amúgy sem vizsgálják, hogy egészséges lett volna-e vagy sem a magzat.⁸⁷

A tragédia és a per rávilágított egy sor olyan problémára, amelyek manapság is megfontolás tárgyát képezik. Az előzetes vizsgálatok, engedélyezés, forgalmazás mellett az egyes gyógyszerek nagyobb haszonnal

adóban, miközben a gyógyszergyár a nagy befizetés miatt adókedvezményt kapott. Adó és kedvezmény. In: Szabad Föld 1974.12.15. 30. évf. 50. sz. Az 1973-ban a kártérítések rendezésére létrehozott Thalidomide Trustnak csak 2004-ben (!) sikerült elérnie az áldozatoknak nyújtott kompenzáció adómentességét. <http://www.thalidomidesociety.org/thalidomide-timeline/> (utolsó lekérdezés: 2017.09.24.)

⁸³ A cikkben nem fukarkodtak a jelzőkkel, a Chemie Grünenthal például „*a mérgező kótyvasztói*”-nak nevezik. Bibione – Botrány az üdülőben. In: Népszava 100. évf. 70. sz. 1972.03.23. 4. old.

⁸⁴ A „Thalidomid-ügy”. In: Dolgozók Lapja 1974.10.15. 27. évf. 241. sz., lásd még Kártérítés Thalidomid miatt. In: Népszava. In: 1974.10.15. 102. évf. 241. sz. 4. old., Thalidomid. In: Dunántúli Napló 1974.10.14. 31. évf. 282. sz. 2. old.

⁸⁵ Kardos Márta: Szív dobog a tojásbéjében – A csirkemagzatokkal végzett tudományos kísérletekről. In: A Hét 1970/1 15. évf., 1970.02.01. 4. sz.

⁸⁶ Miként hatnak a gyógyszerek a magzat fejlődésére. In: Népszava. 1969.06.10. 97. évf. 132. sz. 4. old. és Nagy tudományos apparátus vizsgálja a gyógyszerek hatásait a magzat fejlődésére. in: Dolgozók Lapja 1969.06.10. 24. évf. 131. sz. A Népszava rövidebb cikke valószínűleg szintén Törő Imre akadémikus MTI-nek adott interjúját használta fel.

⁸⁷ Számításai szerint évi mintegy 5000 (!) terhességmegszakítást végeztek ekkor hazánkban ezzel az indokkal. Dr. Czeizel Endre: Ismeretterjesztés és családtervezés. In: Népszabadság. 1984.05.04. 42. évf. 103. sz. 6. old., lásd még Tinnyi Mária – Király Attila (újságírók): Évente ötezer abortusz indokolatlan. A gyógyszer-alapanyagok közül tizennégy vegyület fejlődési rendellenességet okoz. In: Népszava, 1997.12.11., 125. évf. 289. sz. 1. és old.: „*Az indokolatlan abortuszok számának növekedésében az is szerepet játszik, hogy az orvos által ajánlott, de nem feltétlen bizonyítottan szükséges abortusznak az orvosra nézve nincs semmiféle következménye. Mindenféle felelősség alól mentesül, hiszen a „kikapart” magzatot senki nem vizsgálja meg, egészséges volt-e, vagy sem. Amikor az orvos a terhesség megtartását javasolja, két veszélynek teszi ki magát: tévedhet vagy helyes tanácsa ellenére is születhet fogyatékos gyermek.*”

történi forgalmazását célzó reklámdömping, másik oldalról viszont az átlagemberek túlzott gyógyszerfogyasztása is szóba került. Mátray Ferenc a Spiegel cikkét idézve egyrészt a gyógyszergyárak „gátlástalan hírverésére”, a „fájdalomcsillapítók gátlástalan reklámozására” utal, másrészt a túlzott gyógyszerfogyasztásra és azok káros következményeire. Az NSZK-ban ezek szerint 1962-ben az emberek 30 %-a volt rendszeres gyógyszerfogyasztó, amelyeknek nagy részét fájdalomcsillapítók tették ki.⁸⁸ 1973-ban a Világgazdaság, nyugat-európai gyógyszerforgalmazásban történt és tervezett jelentős és szigorú változásokat bemutató cikkében, mindezt a „Contergan-botrány” következményének tartotta.⁸⁹

A Contergan-bébi felcseperedésével kapcsolatos kérdések időről-időre témát szolgáltatottak a sajtónak: hogyan fognak iskolába járni,⁹⁰ milyen művésztanulókat kaphatnak, alapíthatnak-e családot stb. A vasfüggöny két oldalán állók összefogásának eredményeként 1964-ben a Szovjetunióban gyártott művésztanuló szabadalmát vásárolta meg a nagy-britanniai végtaghiányos gyermekek számára a londoni polgármester felesége által létrehozott alapítvány, a Lady Hoare Trust Ltd. A hírről több hazai újság is beszámolt.⁹¹ 1969-ben Stockholmban kísérleteztek ki elektromos meghajtású kocsit a Contergan-gyermekek számára.⁹² 1977-ben nagy publicitást kapott a világon elsőként az NSZK-ban kiépített szindrómaazonosító informatikai rendszer, a frankfurti székhelyű DOFONOS bevezetése, amelynek célja részben a Conterganéhoz hasonló esetek jövőbeni elkerülése volt⁹³ (Svédországban 1966-tól regisztrálták a születeket, ezen belül a fejlődési rendellenességeket, de Nagy-Britanniában is jelenteni kellett a normálistól eltérő eseteket).⁹⁴ 1979-ben már a gyógyászati segédeszközök gyártásának fellendülését is a Contergan-ügyre vezették vissza.⁹⁵ 1983-ban

⁸⁸ A cikk horribilis számokat közöl az 1962 első negyedévében értékesített gyógyszerekről: „Itt van például a Spalt (5 390 000 csomag fogyott el belőle 1962 első negyedében), a Thomapyrin (1 810 000), a Melabon (1010 000), a Togal (1 010 000) és így tovább, egészen a Migräninig (210 000). Összesen 19 millió 520 ezer csomag (csomagonként 4–20 darab) fejfájás elleni szer került a gyárakból a gyógyszertárakba három hónap alatt.” 1961-ben 1130 millió tablettát és port értékesítettek az NSZK-ban. Hivatalos, bejelentett adatok szerint túlzott gyógyszerfogyasztás miatt az 1960-es évek elején Hollandiában évente mintegy 20-40 ember, Nagy-Britanniában 48 hunyt el, Svájcban 3 év alatt 49 fő. Mátray Ferenc: Miért „fáj a feje” a SPIEGEL-nek? Fájdalomcsillapítás – nemkívánatos következményekkel. In: Népszava 1963.04.19. 91. évf. 90. sz. Egy 1964-es cikk „vadul reklámozott altatószernek” nevezi a Contergant. Vajda Péter: Egy szabadalmat megvásároltak. In: Népszabadság. 1964.06.04. 22. évf. 129. sz. 6. old.

⁸⁹ Dr. Sz. A.: Gyökeres változások a nyugat-európai gyógyszerforgalomban. In: Világgazdaság 1973.06.20. 5. évf. 116. (1118) sz. 4. old.

⁹⁰ Eredetileg külön iskolát tartottak számukra ideálisnak, mivel úgy gondolták, hogy sokkhatásként fogja érní a gyerekeket, hogy itt intézményesen megtapasztalhatnák, mennyire mások a „normális” gyerekekhez képest. Oscar Hepp, a münsteri egyetemi klinika igazgatója kiállt az ügy mellett és hangsúlyozta a külön internátus szükségességét. Népszabadság. 1965.02.05. 23. évf. 30. sz. 6. old., S. E. [Sluka Emil?]: A Contergan kárvallottai. In: Népszava 1965.06.27. 93. évf. 150. sz. 6. old.

⁹¹ Népszabadság 1964.05.09. 22. évf. 107. sz. 10. old., Vajda Péter: Egy szabadalmat megvásároltak. In: Népszabadság. 1964.06.04. 22. évf. 129. sz. 6. old. Utóbbi cikkben „Lady Hőre” és „Hőre asszony” néven szerepel Lady Hoare. Ugyanitt közölték James Aldridge író (1918-2015) tudósítását, aki épp kórházban lévő fiát meglátogatva értesült a tévéből az eseményről: „Aztán, amikor Hőre asszony kezdett beszélni, minden asszony odafigyelt a kórteremben. A William [Aldridge kisfia] melletti ágyban súlyos sorvadásos kislány feküdt: neki ez nem segíthetett, de az anyja szeme szinte beszélt. Istenem, milyen boldogok lehetnek azok az anyák, akiknek ez valami reményt ad — ezt mondta a szemem...”

⁹² Elektromos meghajtású betegkocsi. In: Világgazdaság. 1969.07.03. 1. évf. 123. sz. 4. old.

⁹³ Komputer a gyógyítás szolgálatában. In: Népszava 1977.10.09. 105. évf. 238. sz. 6. old. és Harmincezer betegség. In: Amerikai-Kanadai Magyar Élet 1978.03.18. 20. évf. 10. sz. 15. old. Utóbbi cikk vélhetően a Népszava alapján íródott, azzal a különbséggel, hogy amíg az előbbiben 8000 NSZK-beli Contergan-gyermek szülés szerepel, az emigráns lapban ez a szám már 11 000-re emelkedett.

⁹⁴ Szemere György dr.: A veleszületett fejlődési rendellenességek svéd regisztere. Källen, B., Winberg J. (Embryológiai Intézet, Lund és Gyermekklinika, Göteborg.) Pediatrics, 1968, 41, 765—776. In: Orvosi Hetilap 1969.07.06. 110. évf. 27. sz. 1585-1586. old., Gusztos Erzsébet dr.: Psychotrop gyógyszerek alkalmazása terhes nőknél, de Buck R. (Bruxelles, Medecin Adjoint — Institut de Psychiatrie-Hopital Universitaire Brugmann): Ars Medici — 1973, 3, 446—453. Orvosi Hetilap 1975.09.21. 116. évf. 38. sz. 2263-2264. old.

⁹⁵ „Sok cég és gyár vezetője nagy üzletet látott ebben a tragédiában. Ezért óriási lendületet kapott a gyógyászati segédeszközök gyártása.” Kaszala Sándor: Segédeszközök az élethez. In: Népszava 1979.07.07. 107. évf. 157. sz. 4. old.

lábszárral, lábfejjel és vállal működtethető – azaz a felnőtté váló Contergan-szülötteknek alkalmas – japán gépkocsik kifejlesztéséről tájékoztatta olvasóit a Népújság.⁹⁶

A napisajtóba (s érdekes módon azon belül kizárólag a regionális hírlapokba, valamint a határon túli magyar nyelvű kiadványokba) csak 1968 telén, a Londonban tartott leprával foglalkozó konferenciát követően robbant be a lepra gyógyításának lehetősége talidomiddal.⁹⁷ 1987-ben tudósítottak a talidomid sikeres használatáról csontvelőátültetésnél.⁹⁸

A hetvenes-nyolcvanas években a tragédia tanulságai között szerepelt a terhesgondozás kérdése, a várandósság alatti körülmények, orvosi konzultáció alapján történő gyógyszereszedés propagálása.⁹⁹ 1970-től Magyarországon is bevezették a fejlődési rendellenességgel született gyermekek nyilvántartását.¹⁰⁰ A Népszabadság Petrányi Gyula akadémikussal készített interjújában felhívta a figyelmet arra, hogy a gyógyszerkísérletek során az állati és az emberi szervezet nem feltétlen reagál ugyanúgy, s ennek mekkora szerepe volt a Contergan-tragédiában is.¹⁰¹ A gyógyszerfogyasztással kapcsolatos felelősségteljesebb magatartásra buzdították az olvasókat a hetvenes-nyolcvanas évek cikkeiben.¹⁰² Az 1982-es Tylenol-ügy kapcsán Kurt Kempler felhívta a figyelmet a szabadon vásárolható gyógyszerek rendszertelen fogyasztásából adódó veszélyekre.¹⁰³

A külföldi napilapok és folyóiratok közül a csehszlovákiai Új Szó, a kolozsvári Korunk folyóirat, valamint az Amerikai-Kanadai Magyar Élet közölt releváns cikkeket a Conterganról. Az Új Szóban említették például a mintegy 4000 Contergan-gyermek szülei által tervezett 1965. június 19-20-i gyűlést.¹⁰⁴ Az Amerikai-Kanadai Magyar Élet a hetvenes években a magyarországi sajtóban nem szereplő, egyéni sorsok bemutatására helyezte a hangsúlyt, így kétszer is tudósítottak, fotóval az édesanyává váló egykori talidomid-babáról, Elaine Dale-ről, valamint a róla készült film ürügyén az örökbefogadott Terry Wilesről.¹⁰⁵

Az erdélyi Korunk folyóiratban kifejezetten alapos, az orvosi praxist és a jövőbeli gyógyszerforgalmazást is érintő cikkek jelentek meg a kérdéssel kapcsolatban. 1963-ban Feszt György részletes áttekintést adott a gyógyszeripar 20. századi fejlődéséről. A Contergan hatására szükséges a jövőben

⁹⁶ Gépkocsik a kar nélküli vezetők részére. In: Népújság. 1983.06.11. 34. évf. 137. sz. 13. old.

⁹⁷ Itt jegyeznénk meg, hogy a csehszlovákiai Új Szó általában jobban értesült volt az eseményekről a hazai újságokhoz képest, s így a leprával kapcsolatos kutatásokról is részletesen számolt be (a Spiegel cikke alapján). Drámai fordulat a lepra gyógyításában. In: Dunántúli Napló, 1968.11.23. 25. évf. 275. sz., Fordulat a lepra gyógyításában. In: Nógrád, 1968.12.01. 24. évf. 282. sz., Drámai fordulat a lepra gyógyításában. In: Tolna Megyei Népújság, 1968.12.08. 18. évf. 288. sz., Drámai fordulat a lepra gyógyításában. In: Heves Megyei Népújság, 1968.12.15. 19. évf. 294. sz., Contergannal a lepra ellen. In: Új Szó 1968.11.17. 21. évf. 318. sz.

⁹⁸ Az angolszász nevekkel egyébként gyakran gondban voltak az újságírók, így lett a Johns Hopkins Egyetemen az eljárást elvégző doktornő, Georgia Vogelsang neve Georgije (!) Vogelsang, míg az egyetem John (!) Hopkins Egyetem. A Talidomid új alkalmazása. In: Békés Megyei Népújság, 1987.04.09., 42. évf. 84. sz. 2. old.

⁹⁹ Dr. F. J. [Fischer János?]: Terhesség és gyógyszereszedés. In: Népszava 1971.01.31. 99. évf. 26. sz. 13. old.

¹⁰⁰ Az adatok feldolgozása az Országos Közegészségügyi Intézetben történt. „Ha az NSZK egészségügyiszerveinek lett volna a mienkhez hasonló nyilvántartásuk, körülbelül öt hónappal előbb jönnek rá az okra, s ezzel több száz gyermeket menthettek volna meg.”, „Fokozni kellene a kismamák tájékoztatását is: milyen életmódot folytassanak, hogy minél egészségesebbek, életerősebbek legyenek a kis jövevények.” Kovács Ildikó: A fejlődési rendellenességgel született gyermekekért. In: Népszava 1971.02.02. 99. évf. 27. sz. 8. old.

¹⁰¹ Pető Gábor Pál: Az orvostudományi kutatás etikája. Beszélgetés Petrányi Gyula akadémikussal. In: Népszabadság 1976.05.21. 34. évf. 119. sz. 8. old.

¹⁰² dr. F. J. [Fischer János?]: A túlzott gyógyszerfogyasztásról. In: Népszava 1980.07.20. 108. évf. 169. sz. 10. old., Dr. Kempler Kurt: Miért mind kevesebb az új gyógyszer? In: Népszabadság, 1981.04.12. 39. évf. 86. sz. 11. old.

¹⁰³ Dr. Kempler Kurt: A különleges árucikk. A tylenolos gyilkosság tanulságaiból. Népszabadság, 1982.11.13. 40. évf. 267. sz. 11. old.

¹⁰⁴ a „die Welt” nyomán feldolgozta P. Gy.: Contergan! Contergan! Contergan! Halálos gyógyszer. Négyezer nyomorék gyermek a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Új Szó 1965.05.30. 18. évf. 148. sz.

¹⁰⁵ Contergan-gyerek bébit szült. Lábaival pólyázza a csecsemőt. In: Amerikai-Kanadai Magyar Élet, 1978.12.23. 20. évf. 49. sz. 24. old., Contergan-mama. In: Amerikai-Kanadai Magyar Élet, 1979.04.07. 21. évf. 13. sz. 16. old., A boldogtalan Terry boldog élete. Az emberi jóság csodát művelt. In: Amerikai-Kanadai Magyar Élet, 1979.11.10. 21. évf. 43. sz. 10. old.

a gyógyszerek teratogén vizsgálata, ugyanakkor kiemelte, hogy a szocialista országokban az új gyógyszerek kötelező ellenőrzése szigorúbb, s állami feladatot képez, azonban a vasfüggöny túloldalán a gyógyszerek forgalmazásában a gazdasági tényezőt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen a sok kutatót alkalmazó és nagy összegű kutatásokat finanszírozó cégek profitra törekszenek.¹⁰⁶ Szintén a Korunk folyóiratban jelent meg 1964-ben Sándor István történeti áttekintése a fejlődési rendellenességekről.¹⁰⁷ Cikke elején leszögezi, hogy a „torzszülött” kifejezés helyett szerencsésebbnek és helyesebbnek tartja a „fejlődési rendellenességek” szókapcsolatot.¹⁰⁸ A „Thalidomid- (más néven Contergan)-ügyet” „tragikus közjátéknak” nevezi, éles kritikát fogalmazva meg a gyógyszertrösztökkel szemben, ugyanakkor hangsúlyozva a várandósság alatt szedett gyógyszerek ellenőrzésének fontosságát (utóbbival kapcsolatban utal arra, hogy kezdenek átesni a ló túloldalára, azaz tartani a gyógyszerek használatától).¹⁰⁹ Spielmann József a kérdés etikai oldalát vizsgálta 1965-ben ugyanott: a különböző modern gyógyszerek által okozott tragédiákért a gyógyszergyárak mellett az őket kiszolgáló kutató orvosokat is felelőssé teszi.¹¹⁰ Két évvel később Spielmann Józsefnek a párizsi orvosetikai kongresszusról írt beszámolójában ismét felmerült a Contergan-kérdés, a gyógyszergyárak szigorúbb ellenőrzését követelve.¹¹¹ (A magyarországi szaksajtóban kevésbé tárgyalták a kérdés etikai oldalát. A Contergant is érintő etikai cikkek közül Petrányi Gyula, valamint Monory Bulcs írását emelnénk ki.¹¹²)

A Contergan-tragédia recepciója a hazai orvosi szaksajtóban

A különös, „járványszerű” esetekre és azok különböző lehetséges magyarázataira már viszonylag korán felfigyelt a hazai orvosok többsége is. Az Orvosi Hetilap hasábjain már 1962-ben megkezdtek a legfontosabb publikációk magyarra fordítását. Részletesebben először Berndorfer Alfrédnek (1904-1985), a Heim Pál Gyermekkórház sebészfőorvosának az 1962. április 27-29-i hamburgi Nemzetközi Gyermekgyógyász Kongresszusról írt beszámolójában szerepel az „*ún. Contergan-probléma*”. Berndorfer tudósítása szerint egyeseknek az a véleménye, hogy nem kizárólag a gyógyszer mellékhatásának köszönhetőek a fejlődési rendellenességgel született gyermekek. A napisajtóban megjelenő erre vonatkozó becsléseket túlzónak tartja, azonban olyan szempontból hasznosnak, hogy a jövőben jobban fogják mérlegelni a várandósok gyógyszerelését.¹¹³ Berndorferrel egyidőben jelent meg Kenéz János cikke az Orvosi Hetilapban

¹⁰⁶ Feszt György: Gyógyszerek a mai orvostudományban. In: Korunk 1963. 22. évf. 6. sz. 751-758. old. Feszt egy későbbi cikkében is érintette a kérdést: Feszt György: Gyógyszerek és molekuláris biológia. In: Korunk, 1968. 27. évf. 3. sz. 394-400. old.

¹⁰⁷ Sándor István: Fejlődési rendellenességek. In: Korunk 23. évf. 3. sz. 1964. 327-333. old.

¹⁰⁸ Uo. 327. old.

¹⁰⁹ „A szer teratogén hatása, a nagyszámú torzszülött, a kétségbeesett szülők gyermekgyilkossági perei, a gyár ellen indított kártérítési eljárások, a parlamentekben elhangzó interpellációk heveny fellobbanásként hozták napvilágra a tökéletes gyógyszeripar és gyógyszerkereskedelem régi, idült fekélyét: a gyógyszertrösztök felelőtlen és gyéren vagy egyáltalán nem ellenőrzött garázdálkodását [...] a Thalidomid teratogén hatása ezen a ponton társadalmi problémává nőtt, a profithajszja és reklámörület emberéletet és egészséget veszélyeztető problémájává.” Uo. 332-333. old.

¹¹⁰ Spielmann József: A kutató orvos etikája. In: Korunk, 1965. 24. évf. 2. sz. 177-182. old.

¹¹¹ „Számos tudós bizonyította, hogy a gondos és hosszas állatkísérletek felderíthették volna a genetikai ártalmakat, s ez lehetővé tette volna a Thalidomid-tragédia megelőzését. Márpedig az első esetek (fejlődési rendellenességek) jelentkezésekor 56 fajta Thalidomid-készítmény forgott a világpiacra. Ez az ellenőrzés nélküli gyógyszer-dömping — mi tagadás — nem a tudomány, hanem a gyárak kereskedelmi érdekeit szolgálta.” Spielmann József: Modern gyógyászat és orvosi lelkiismeret. In: Korunk, 1967. 26. évf. 10. sz.

1374. old.

¹¹² Petrányi Gyula: Emberen végzett tudományos kutatás etikája (elhangzott az MTA 1976. május 3-i ülésén). In: Az MTA Orvosi Tudományok Osztályának Közleményei 27. kötet, 1976. 2. sz. 161-171. old. és Monory Bulcs: Euthanasia – A pro és contra nézetek tükrében. In: Orvostörténeti Közlemények 97-99. (1982) 107-126. old.

¹¹³ „...nem baj, ha a napi és heti lapok erről a kérdéstről ilyen ijesztő módon írnak, mert sok terhes nő gondolkodni fog azon, hogy merjen-e annyi gyógyszert szedni, és az orvosok is óvakodnak majd sok gyógyszert rendelni terhes nőnek.” dr. Berndorfer Alfréd: Gyermekgyógyász kongresszus, Hamburg, 1962. április 27-29. In: Orvosi Hetilap. 103. évf. 33. sz. 1962.08.19. (Horus-melléklet, 17. sz.) 1572-1573.

Thalidomid embriopathia címmel, tulajdonképpen ez az első hazai szakcikk, amely kifejezetten ezzel a kérdéssel foglalkozik.¹¹⁴ Berndorferrel ellentétben sokkal súlyosabbnak tartja a kérdést, amelynek hatását egyelőre még fel sem lehet mérni.¹¹⁵ Kenéz a jelentősebb fejlemények (a düsseldorfi gyermekgyógyász szakcsoport ülése 1961. december 8-án, Kosenow, Pfeiffer és Lenz közreműködésével) ismertetése mellett közli a német klinikáknak (Würzburg, Szülészeti Klinika, Bonn, Gyermekklinika) az esetekre vonatkozó adatait is, valamint az ügyet „*emoció és alarm nélkül*” lezárni kívánó Chemie Grüenthal kifogását a „*Contergan-baby*” elnevezéssel kapcsolatban, mivel nem tartották bizonyítottnak az összefüggést.¹¹⁶ A cikk szerint 1962 nyarára a gyógyszer nagy-britanniai forgalmazójának, a Distillers Companynek viszont már sikerült nyulakon bizonyítani annak teratogén hatását, Franciaországban (Giroud és társai) pedig megfigyelték, hogy patkányok, egerek és nyulak esetében más hatása volt a talidomidnak, ami a gyógyszerkísérletekkel kapcsolatban vet fel kérdéseket (állatok-emberek /önkéntesek, foglyok/, teratogén hatás vizsgálata stb.). Idézi Lenz ezzel kapcsolatos cikkét is, valamint az állam felelősségvállalásának kérdését egy ekkora katasztrófa során.¹¹⁷ Végkövetkeztetése azonos Berndorferével: a jövőbeni hasonló eseteket legjobban a túlzott gyógyszerfogyasztás elkerülésével lehetne kiküszöbölni.¹¹⁸

Berndorfer Alfréd 1962. november 9-én a Heim Pál Gyermekkórházban előadást is tartott „*A Contergan kérdés*” címmel,¹¹⁹ amit rövidítve közölt az Orvosi Hetilap is.¹²⁰ Amellett, hogy meggyőzőnek tartotta a hamburgi előadókat, hozzátette, hogy Magyarországon a saját praxisában is egyre több torzképződéssel találkozott, noha itt nem forgalmazzák a gyógyszert. Szerinte a modernizáció, az atomkísérletek is veszélyt jelentenek a magzatokra, s a Contergannál is lehetségesnek tartja, hogy több ártalmas tényező együttes hatásának eredményéről lehet szó. Szélesebb problémakört felvető zárógondolatait az Új Emberben többször idézték: „*Elámulunk azon a lehetőségen, hogy meghódítjuk a világuirt. A világuirt végül is meghódítjuk, de elveszítjük a Földet. Az emberek beszélnek hidegháborúról, valójában azonban biológiai háború folyik, amelyben az egész emberiség elveszhet.*”¹²¹

Mivel nálunk nem forgalmazták a talidomid-tartalmú nyugtatót, közvetlen tapasztalatokról nem számolhattak be az Orvosi Hetilap szerzői. A kérdés azonban hozzájárult a várandósok gyógyszerfogyasztásának és a gyógyszerek teratogén hatásának átfogó vizsgálatához. Az első ilyen jellegű, összefoglaló cikket a Szegedi Orvostudományi Egyetem Női Klinikájának orvosa, Sas Mihály jelentette meg, még 1962 decemberében (amint arra a szerző is utalt, cikke Kenézével közel egyidőben íródott).¹²² Sas említi a „*placentaris gár*”-elmélet megdőlését. A teratogén készítményeket nyolc főcsoportba osztotta (hormonok és hormon-antagonisták, vitaminok, a magzat májműködését befolyásoló anyagok, szulfonamidok és

¹¹⁴ Kenéz János dr.: *Thalidomid embriopathia*. In: Orvosi Hetilap. 103. évf. 33. sz. 1962.08.19. (Horus-melléklet, 17. sz.) 1566-1568. old.

¹¹⁵ „...*a lübecki BCG-katasztrófát méreteiben túlszárnyaló és későbbi kihatásaiban egyelőre le nem mérhető tragédia*” Uo. 1566. old.

¹¹⁶ Így Bonn, phokomeliás újszülöttek száma: 1959: 2 fő, 1960: 4 fő, 1961: 10 fő. Ugyanakkor Magyarországon, Spanyolországban, Portugáliában semmi, Liverpoolban viszont a bonnival azonos mértékű növekedést észleltek. Uo. 1566-1567. old.

¹¹⁷ „*Minden országban ahol a th-t nagyobb mértékben szedték, szaporodtak a hasonló torzképződmények. Ezzel szemben az olyan országokban, ahol a gyógyszer ismeretlen (pl. USA., Franciaország, Spanyolország, a népi demokráciák) ez a jelenség nem lépett fel. Lenz szerint mindazokat, akik még kételkednek az oki összefüggésben, meg fogja győzni az, ha a gyógyszer kivonása után 8 hónappal megszűnnek a torzképződmények.*” Uo. 1568. old.

¹¹⁸ „*A hatásos megelőzés azonban valóban az lesz, ha megszűnik az altatók és tranquillánsok túlzott fogyasztása, hiszen a teratogén hatás már olyankor jelentkezhet, amikor a leendő anya esetleg még nem is tud a terhességéről.*” Uo. 1568.

¹¹⁹ Orvosi Hetilap 1962.11.04. 103. évf. 44. sz. 2112. old.

¹²⁰ Eredetileg a *Das Gewissen* című, müncheni atomellenes lapban jelent meg a cikke. Még egyszer a Conterganról. In: Orvosi Hetilap 1962.11.25. 103. évf. 47. sz. 2240-2241. old.

¹²¹ Uo. 2241. old., Hollóházy András: *Megnyerjük a világuirt, de elveszítjük a Földet?* In: Új Ember, 1963. 19. évf. 20. sz. 1963.05.19. 1-2. old.

¹²² Sas Mihály dr. (Szegedi Orvostudományi Egyetem, Női Klinika): *A terhesség alatti gyógyszerelés esetleges magzati következményei*. In: Orvosi Hetilap 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. 2449-2455. old.

antibiotikumok, haemorrhagiás tüneteket okozó készítmények, nyugtatók és légzésre ható szerek, antimetabolitok, egyéb készítmények). Az általa hatodik csoportba sorolt „thalidomid-kérdés” NSZK-beli eseteit és kutatóit (Lenz, Kosenow és Pfeiffer, Wiedemann) részletesen ismerteti. Következtetései szerint az embriopathia szempontjából az első trimeszter a kritikus, a gyógyszeriparnak a jövőben vizsgálnia kell a teratogén hatást is, de nem csak kisebb rágcásálókon, hanem nagyobb emlősökön is (például majmokon), annak szem előtt tartásával, hogy az eredmények nem teljesen lesznek az emberre vonatkozathatók. A terhesség alatt óvatosságnak kell lenni és mérlegelni a gyógyszeradást, de ez nem jelenti azt, hogy szükség esetén ne lennének gyógyszerek adhatók a kismamáknak.¹²³

A II. Magyar Gyógyszerterápiás Konferencián hangzott el a Distillers Company főgyógyszerészének, a talidomid farmakológiáját 1960-ban leíró George F. Somersnek előadása, ami írásban is megjelent.¹²⁴ Somers korábban patkányon és galambon kísérletezett vele, majd a magzatkárosító hatás felmerülése után további kutatásokat végzett tyúktojáson, patkányon, egéren, hörcsögön, ebihalon, nyúlra és macskán. Patkányoknál igen nagy adag esetén a magzatok száma csökkent vagy felszívódott. A macskák kihordták kicsinyeiket, de azok vagy halva születtek, vagy rövid időn belül elpusztultak. Az emberhez igencsak hasonló végtag-deformitást a (New Zeeland-törzsbeli) nyúlokon sikerült kimutatnia (de hasonló eredményre jutott R. Wien, K. E. V. Spencer és M. J. Seller is). Jelentős megfigyelés volt továbbá, hogy a magas dózis ellenére az állatokon sem tudták kimutatni a szedatív hatást. A Contergan hatását – a Distillers Company főgyógyszerészeként – mindezek ellenére nem tekintette teljesen bizonyítottnak, mindenesetre az első trimeszterben csak indokolt esetben javasolta gyógyszer adását. Fontos felvetése volt, hogy az új gyógyszereket ezentúl legalább három állatfajon próbálják ki, s azok közül az egyik nyúl legyen, továbbá, hogy a deformitások mellett a koraszülés vagy a magzat felszívódása is utalhat teratogén hatásra.

Az Orvosi Hetilap „A világ minden tájáról” rovatában időnként röviden beszámoltak a Contergannal kapcsolatos fejleményekről. Így került egy hírbe a Giroud-csoport kísérlete (név nélkül, csak „francia kutatóként”), a Preludin esetleges teratogén hatása, a japán kutatók koffeinnel végzett hasonló kísérletei, valamint a fentebb már részletesen ismertetett liége-i ítélet.¹²⁵

Mivel a magyar orvosok közvetlen nem találkoztak talidomidos esetekkel, nagyobb jelentőséggel bírtak a külföldi szaklapokban megjelent cikkekről íródott referátumok, esetleg fordítások. Jacobovits Antal több, ezzel kapcsolatos publikációt ismertetett meg a magyar közönséggel, így például a terhes nyulakon végzett nagy-britanniai gyógyszerkísérleteket.¹²⁶ 1964-ben már a talidomid és az allergia kapcsolatáról, valamint az általa okozott fülfejlődési rendellenességekről jelent meg fordítás.¹²⁷ Szemere György 1964-ben

¹²³ Uo. 2454-2455. old. Amint Czeizel Endre későbbi cikkeiből látszik, a gyógyszeradás mérlegelése helyett inkább a gyógyszerek kerülése vált a későbbiekben általános gyakorlattá.

¹²⁴ Somers, G. F.: Thalidomid és fejlődési rendellenességek. In: Orvosi Hetilap, 1962.12.30. 103. évf. 52. sz. (eredeti közlemények) 2456-2459. old., előadása röviden: Szendei Ádám: A II. Magyar Gyógyszerterápiás Konferencia. In: Magyar Tudomány – A MTA Értesítője. 1963. 70. kötet – Új folyam 8. kötet. 1963. 2. sz. 124-126. old.

¹²⁵ Torzképződések gyógyszerhatásra. In: Orvosi Hetilap, 1963.01.27. 104. évf. 4. sz. (A világ minden tájáról-rovat) 177. old. Érdekes módon a napilapokban nem, itt viszont említik, hogy az ítélet után tíz nappal egy másik liége-i anya megölte hároméves vízfejű gyermekét.

¹²⁶ A kísérlet során a talidomid csak egy volt az egyéb gyógyszerek mellett. Jacobovits Antal dr.: Az anyának adott anyagok hatása a korai embrióra. Lutwak-Mann C., Hay M. F. (Reproductive Physiology and Biochemistry, University of Cambridge). Brit. Med. J. 1962 1:944—946. In: Orvosi Hetilap 1963.05.26. 104. évf. 21. sz. 996. old.

¹²⁷ Korossy Sándor dr.: Thalidomid okozta thrombocytopeniával társuló vasculitis allergica. Schulz, K. H. és Jänner, M. (Universitátsklinik, Hamburg-Eppendorf): Allergie u. Asthma 1963. 9. 226—233. In: Orvosi Hetilap 1964.03.29. 105. évf. 13. sz. 617. old. Egyéb témák pl.: Korányi György dr.: Hasonlóság és különbség a Fanconi-féle anaemia és a Thalidomid-embriopathia között. H. Weicker Schw. Med. Wschr. 1964. 94. Nr. 38. 1319—21. In: Orvosi Hetilap 1964.12.20. 105. évf. 51. sz. 2435. old., Kallay Ferenc dr.: Fülfejlődési rendellenességek Thalidomiddal kapcsolatban. G. Kittel és K. Saller. (HNO Klinik der Universität Erlanger-Nürnberg und Institut für Anthropologie und Humangenetik der Universität München) Z. Laryng. Rhinol. 1964. 43. 469—490. In: Orvosi Hetilap. 1965.01.31. 106. évf. 5. sz. 231. old.

közölte a Johns Hopkins Egyetem Klinikája főorvosának, Allen C. Barnesnak a cikkét.¹²⁸ Barnes a fejlődési rendellenességek megelőzését részben szociális, részben orvosi feladatnak tekintette. Kitért az anyák várandósság idején mindenképpen gyógyszerrel kezelendő betegségeire, s az elkerülendő gyógyszerekre (így a talidomid- vagy kortizon-tartalmúakra), valamint teratogén hatású fertőzésekre (például rubeola, herpes zoster, toxoplasmosis, malária stb.). Ugyancsak a Contergan-ügy irányította rá a figyelmet a modern korban elterjedt, túlzott méretű gyógyszerfogyasztás, „túlgyógyszerezés” jelenségére és annak veszélyeire, különösen az USA-ban, amiben szerepe volt a gyógyszerek erőszakos reklámozásának (az orvosok körében is), a könnyen megszerezhető „szabad gyógyszereknek” (gyógyhatású készítmények), amelyek a népesség részéről „nemzeti hypochondriasis”-hoz, az orvosokéról pedig a „csinállok valamit” magatartás kialakulásához vezettek.¹²⁹ Ahogy Felkai Dénes fogalmazott: „A thalidomid probléma megrázta az egész világot, és rámutatott arra, hogy új módon kell megközelíteni a gyógyszerek értékelését és szükséges kellő figyelemmel kísérni a káros mellékhatásokat.”¹³⁰

Az Orvosi Hetilap is többször beszámolt 1964-ben a Lady Hoare-féle Thalidomid Alap Szovjetunióban tett látogatásáról, és a bioelektronikus művétag gyártási jogának megvásárlásáról.¹³¹ Ugyanabban az évben csak röviden tudósított Jacob Sheskin lepraellenes felfedezéséről. A következő ezzel kapcsolatos rövidhírt 1970-ben közölték,¹³² 1974-ben a már Kubában is folyó ilyen jellegű kísérletekről számoltak be.¹³³

A László Kórház IV. Gyermekosztályának orvosa, Galambos Márton 1965-ben számolt be az NSZK-ban tett tanulmányútjáról.¹³⁴ Az őt vendégül látó Heinz Weicker, a Bonni Egyetem professzora felhívta rá Galambos figyelmét, hogy a Contergan-gyerekeknek nem csupán a végtaghiánnyal kell megküzdeniük, 40 %-uknál vese-, 20 %-uknál epehólyag aplasia, 15 %-uknál pedig szívfejlődési rendellenességek figyelhetők meg.¹³⁵ 1967-ben már a Szovjetunióban is kísérleteztek a talidomid csirkeembriókra gyakorolt hatásával,¹³⁶ Widukind Lenz pedig Rhesus-majmokon és páviánokon végzett ugyanilyen jellegű kísérleteket.¹³⁷ 1969-ben a talidomid által okozott NSZK-beli polyneuritises esetekről számoltak be E. Gibbels alapján,¹³⁸ következő

¹²⁸ Szemere György dr.: A fejlődési rendellenességek megelőzésének klinikai megközelítése. Allan C. Barnes (Dept. of Gynecology and Obstetrics the Johns Hopkins University School of Medicine.) Amer. J. Obst. Gynec. 1964. 90/7. 1242—50. In: Orvosi Hetilap 1966.05.15. 107.évf. 20. sz. 945-946. old.

¹²⁹ Lásd Kenedi István referátumát R. P. Hudson cikkéről. Kenedi István dr.: Túlgyógyszerezés a XX. századi Amerikában. Hudson R. P.: Clin. Pharmac. and Therap. 1968, 9, 2— 10. In: Orvosi Hetilap 1969. 110. évf. 17. sz. 1969.04.27. 984-985. old.

¹³⁰ Felkai Dénes: Az EVSZ második ötéves kutatási programjának (1964-1968) eredményei. In: Orvostudomány – A MTA Orvosi Tudományok Osztályának Közleményei 21. kötet 1970. 1. sz. 73-87. old.

¹³¹ Eszerint már 1963-ban jártak angol kutatók a szovjet intézetben. A protézis hét évre szóló, de meghosszabbítható gyártási jogát 10 000 fontért vették meg. Angol kutatók látogatása a Szovjetunióban. In: Orvosi Hetilap 1964.05.31. 105. évf. 22. sz. 1044. old., Angliában is gyártják majd a szovjet bioelektromos művétagot. In: Orvosi Hetilap 1964.07.12. 105. évf. 28. sz. 1332. old.

¹³² A cikkben tévesen Joseph keresztnévvel szerepel. Thalidomid – lepra ellen? In: Orvosi Hetilap 1965.10.03. 106. évf. 40. sz. 1910. old. és Lepra gyógyítása – thalidomiddal. In: Orvosi Hetilap. 1970.02.08. 111. évf. 6. sz. 342. old.

¹³³ Kubában 77 leprás betegen alkalmazták a talidomidot, meglehetősen jó eredményekkel. dr. Nikodémusz István: Talidomid alkalmazása leprázus reakció esetén. Tanulmányok La Habana tartományban. Lovio Cardenas, Z., Diaz Almeida, J., Abreu Daniel, A. (Hasp. Leproso, Rincon, La Habana, Kuba): Bol. Hig. Epidemiol, 1974, 12, 141—146.) In: Orvosi Hetilap, 1975.08.17. 116. évf. 33. sz. Folyóiratreferátumok. 1967. old.

¹³⁴ Galambos Márton dr.: Beszámoló tanulmányutamról a Német Szövetségi Köztársaságban. In: Orvosi Hetilap 1965.08.29. 106. évf. 35. sz. 1667-1668. old.

¹³⁵ Emellett a családok kártérítésének ügye is húzódik. Uo. 1668. old. A cikkben szereplő számokat Mosonyi László pontosította. dr. Mosonyi László: A Contergan-kérdéshez. In: Orvosi Hetilap 1965.12.05. 106. évf. 49. sz. 2347. old.

¹³⁶ Kóbor György dr.: A Thalidomid pathogeneticus hatásának caractere csirkeembriók fejlődésének különböző stádiumában. Sztanzsevszkája (Otgyl embriologii Insztituta ekszperimentalnoj medicini, — Leningrád) Archiv. Anatomii Gisztologii i Embriologii 1966. 51, 7—12. In: Orvosi Hetilap 1967.10.01. 108. évf. 40. sz. 1906-1907. old.

¹³⁷ Aros Béla dr.: Thalidomid-embryopathia érzékenységi fázisa majmon és emberen. Lenz W. Deutsche med. Wochenschrift. 1967, 92, 2186—2187. In: Orvosi Hetilap 1968.12.08. 109. évf. 49. sz. 2736. old.

¹³⁸ Gibbels 1967-1968-ban mintegy 900 esetet vizsgált meg, de jóval nagyobbra becsüli a valós esetek számát. Gibbelsre hivatkozva Széchenyi az akkoriban meginduló Contergan-perre utalva az alábbiakkal zárja referátumát: „Az új gyógyszerek előállítóinak a legnagyobb felelősséggel kell rendelkezniük. A Thalidomid-per ne csak megbotránkoztató legyen, hanem figyelmeztető is, hogy

évben pedig a Heidelbergben folytatott talidomid okozta dysmeliás esetekről íródott monográfiával kapcsolatban jegyezte meg ismertetője, hogy a téma szűk időköre ellenére felhasznált mintegy 300 irodalmi hivatkozás igen jelentős.¹³⁹ 1971-ben egy, a talidomid ellenére egészségesen született kisfiú példájával árnyalták a gyógyszer károsító hatásáról írt becsléseket.¹⁴⁰

Noha Contergan által okozott esettel hazánkban nem találkoztak az orvosok, a történetek ráirányították a figyelmet általánosságban is a teratogén hatások és a fejlődési rendellenességek vizsgálatára, amelynek köszönhetően olyan extrém példáról számolt be a Fővárosi Tanács Terhespatológiai Intézetének orvosa, Horváth László 1966-ban, amikor az apa által a lakásban lévő poloskák ellen alkalmazott rovarirtószer a talidomidéhoz hasonló embryopathiát okozott.¹⁴¹ A hatvanas évek második felétől pedig nagyobb kutatások kezdődtek a „teratogenitás”-sal kapcsolatban, melynek fő kezdeményezői Törő Imre (1900-1993) és Fischer János voltak.¹⁴² A Debreceni Egyetemen 27 év szülészeti adatait vizsgálták át rendellenességek után kutatva.¹⁴³ 1967-ben külön szerkesztőségi cikk foglalkozott a gyógyszerek teratogén hatásával: a „*thalidomid katasztrófia*” után a teratológián belül egyre inkább a gyógyszerek által kiváltott magzati károsodások vizsgálata került előtérbe („*gyógyszerteratológia*”), de a gyógyszerek mellett nem feledkeznek el egyéb tényezőkről sem (genetikus tényezők, az anya táplálkozása, anyagcsere-betegségek, terhesség alatti betegségek). Az egyes gyógyszerekkel állatokon végzett teratológiai kísérletek eredményeit nem tartják megnyugtatónak (példaként a talidomid és a kortizon más-más állaton különböző hatását hozzák fel).¹⁴⁴ Ugyanerre a következtetésre jutottak 1969-ben Münchenben is.¹⁴⁵

1969-től foglalkoztak részletesebben a feltételezett fejlődési rendellenességek miatt elvégzett művi vetélések kérdéséről, a modernizáció és az urbanizáció problémakörét is érintve.¹⁴⁶ Antoni Ferenc, a SOTE rektora hasonló áttekintő előadást tartott 1973-ban.¹⁴⁷

1966-tól Svédországban regisztrálták a születeket, s azon belül a fejlődési rendellenességeket,¹⁴⁸ ehhez hasonló statisztikát hazánkban is készítettek. 1970-ben európai mintára Magyarországon is megalakult a

minden orvos tisztában legyen az általa rendelt gyógyszer mellékhatásaival.” Széchenyi Ferenc dr.: Gyógyszerek által okozott polyneuritisek (polyneuropathiák). R. Suchenwirth: Münch. Med. Wschr. 1968, 110, 2225—27. In: Orvosi Hetilap. 1969.11.30. 110. évf. 48. sz. 2842-2843. old.

¹³⁹ Csaba György dr.: Willert H. G. és Henkel H. L.: Klinik und Pathologie der Dymelie. Springer, Berlin—Heidelberg—New York. 1969. In: Orvosi Hetilap 1970.08.16. 111. évf. 33. sz. 1977. old.

¹⁴⁰ Bodnár Lóránt dr.: Egészséges gyermek a terhesség kritikus periódusában szedett thalidomid ellenére. Pembrey, M. E., Clarke, C. A., Frai, M. M. (Nuffield Unit of Medical Genetics, University of Liverpool): Lancet, 1970, 1, 275—277. In: Orvosi Hetilap 1971.02.07. 112. évf. 6. sz. 344. old.

¹⁴¹ Horváth László dr.: Rovarirtószer okozta embryopathia. In: Orvosi Hetilap 1966.10.16. 107. évf. 42. sz. 2001-2004. old.

¹⁴² Törő ekkor a Budapesti Orvostudományi Egyetem, Szövet- és Fejlődéstani Intézetének igazgatója. Csaba György dr. – Törő Imre dr. – Fischer János dr.: Kísérlet a „teratogenitás” fogalmának kiszélesítésére. Terhes patkányok cortison kezelésének hatása a magzatra. In: Orvosi Hetilap 1967.10.29. 108. évf. 44. sz. 2074-2076. old.

¹⁴³ Ruzicska Gyula dr. – Dolhay Balázs dr.: Kétoldali dys- és micromelia. In: Orvosi Hetilap 1968.03.24. 109. évf. 12. sz. 645-647. old.

¹⁴⁴ Gyógyszerek teratogén hatása (szerkesztőségi közlemény). In: Orvosi Hetilap 1967.10.29. 108. évf. 44. sz. 2094-2095. old. és ehhez Leszkovszky György dr.: A thalidomid kérdéséhez. In: Orvosi Hetilap 1968.03.24. 109. évf. 12. sz. 663-664. old.

¹⁴⁵ Vértés László dr.: Gyógyszerrendelés a terhesség alatt. W. Chr. Müller (I. Univ.-Frauenklinik, München): Münchener Medizinische Wochenschrift. 1969, 111, 1687—1692. In: Orvosi Hetilap 1970.10.11. 111. évf. 41. sz. 2441. old.

¹⁴⁶ Bodnár Lóránt dr. – Sziráki László dr.: A veleszületett fejlődési rendellenességek gyakoriságáról. Orvosi Hetilap 1969.07.27. 110. évf. 30. sz. 1741-1745. old.

¹⁴⁷ Dr. Antoni Ferenc: Az ember és természeti környezetének védelmével kapcsolatos oktatási és kutatási feladatok a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen. In: A „Lippay János” Tudományos Ülésszak előadásai. 1973. 43-56. old.

¹⁴⁸ Szemere György dr.: A veleszületett fejlődési rendellenességek svéd regisztere. Källen, B., Winberg J. (Embryológiai Intézet, Lund és Gyermekeklinika, Göteborg.) Pediatrics, 1968, 41, 765—776. In: Orvosi Hetilap 1969.07.06. 110. évf. 27. sz. 1585-1586. old.

Magyar Biológiai Társaság Teratológiai Szakosztálya,¹⁴⁹ benne a korábban talidomiddal is foglalkozó orvosokkal, így például a bevezető előadást tartó Törő Imrével.¹⁵⁰ Törő a kérdést a modernizáció egyik jelenségeként mutatta be, hangsúlyozva a felgyorsult élet és a stressz szerepét a fokozott gyógyszereszedésben, a születésszabályozás és a családtervezés útkeresését, utalva a gyógyszerkísérletek átalakítására, és nem hagyta figyelmen kívül a teratogenesis szempontjából az apa szerepét sem. Előadást tartott a szegedi Sas Mihály is.¹⁵¹ Sas részletes áttekintést adott a teratogenesisről, zárógondolata igen előremutató volt: „*Szülészeti szempontból a fejlődési rendellenességek keletkezése szempontjából az első trimestert kell fontosnak tartanunk. Terhes-védelmünk jelenlegi szervezése mellett e kritikus szakaszban a gravida semmilyen oltalomban nem részesül. Valószínűnek tartom, hogy a jövőben a terhesvédelem fejlesztésének ez lesz az iránya. Tagadhatatlan dolog azonban az is, hogy ehhez a terhesgondozás teljes átértékelése és átszervezése is szükséges.*”¹⁵² Az alakuló ülésen részt vett továbbá az akkor az Országos Közegészségügyi Intézetnél dolgozó Czeizel Endre, aki a kérdés genetikai oldalát mutatta be.¹⁵³ (Czeizel egyébként ebben az időszakban több, a témához kapcsolódó cikket, referátumot jelentetett meg.¹⁵⁴) A szakosztály 1977-ben – ekkor Embriológiai és Teratológiai Szakosztály néven – részt vett a Magyar Anatómusok, Histológusok és Embryológusok Társasága Jubileumi Kongresszusán, immáron „önálló” témával: az 1974-1976. évi hazai végtaghiányos „járványról”.¹⁵⁵

Figyelemre méltó előadást tartott 1984-ben Csaba György, amelyben a Contergan-tragédiát és egyéb (orvosi) jelenségeket a nők társadalmi szerepvállalásának modern kérdéskörébe ágyazta.¹⁵⁶ Történeti áttekintésében kitért arra, hogy a nők tömeges munkába állása és a környezetszennyezés nagyfokúvá válása nagyjából egy időbe esett, s ezáltal a várandósokra leselkedő veszélyek száma is megnövekedett. A hagyományos „családanya nő” mellett – Csaba kifejezésével élve – megjelent a „társadalmi nő”, akinek a vállalt családanyai mellett társadalmi terhek is nyomják, s az ebből fakadó szorongás oldására gyakran gyógyszereket használ. Mivel a terhesség első trimesztere amúgy is „neurotizáló állapot” szerinte, nem beszélve az egyéb feladatok miatt fakadó feszültségekkel, nem csoda, hogy a Contergan „járványszerűen” szedte áldozatait. A tragédiát követő kutatásokkal kapcsolatban teszi fel a kérdést: „*A gyógyszerek szedését a terhes nőnek tehát el kellene kerülnie, ha lehet. De meg tudja-e ezt tenni a pszichésen leterhelt nő?*”¹⁵⁷

A korszakunk vége felé, 1987-ben a szülészet-nőgyógyászat 20. századi fejlődéséről írt áttekintő cikkében találkozunk utoljára részletesebben a Contergan-tragédiával. Lampé László, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának igazgatója már történeti megközelítésben vizsgálta a kérdést, s – ahogy azt már korábban, mások is leírták – az epidémiához hasonlította azt: „*A thalidomid katasztrófa egy epidémia modelljének tekinthető: egy vegyület alkalmazásra kerül, tömegesen lép fel károsodás, számos feltételezés születik, majd felismerik az ok-okozati összefüggést, a vegyületet kivonják a forgalomból s az epidémia megszűnik.*”¹⁵⁸

¹⁴⁹ A javaslat a megalakulására a Magyar Biológiai Társaság Általános Biológiai Szakosztálya 1970. december 7-én tartott ülésén hangzott el. Orvosi Hetilap 1970.11.29. 111. évf. 48. sz., Orvosi Hetilap 1971.02.14. 112. évf. 7. sz.

¹⁵⁰ A szakosztály megalakulásával kapcsolatos előadások a Biológiai Közlemények 19. (1971) számában található. Törő Imre: Bevezető előadás a teratológiáról és jelentőségéről. Uo. 35-37. (A szakosztályról 1971. június 18-án a SOTE Szövet- és Fejlődéstani Intézetében – ahol Törő is dolgozott – előadást tartottak. Orvosi Hetilap 1971.06.13. 112. évf. 24. sz.)

¹⁵¹ Sas Mihály A teratogenesis néhány szülészeti vonatkozása címmel tartott előadást. Uo. 63-69.

¹⁵² Uo. 69. old.

¹⁵³ Czeizel Endre: Teratogenetika. Uo. 53-54.

¹⁵⁴ Czeizel Endre dr.: Kromoszóma törések és a teratogenesis. Roux, C. és mtsai (Faculté de Médecine, Saint-Antoine, Paris): Teratology, 1971, 4, 303–315. In: Orvosi Hetilap 1972.02.27. 113. évf. 9. sz. 528. old.

¹⁵⁵ Orvosi Hetilap 1977.03.20. 118. évf. 12. sz. 725-726. old.

¹⁵⁶ Csaba György: A nők biologikuma és társadalmi szerepvállalása közötti ütközésekről. In: Magyar Tudomány – A MTA Értesítője, 1984. 91. kötet – Új folyam 29. kötet, 2. sz. (Nők – Hiedelmek, tények távlatok) 102-110. old.

¹⁵⁷ Uo. 106. old. Csaba György egyébként egyéb veszélyes faktorokra is felhívta a figyelmet, így a dohányzás, alkohol, szteroidok, fogamzásgátló tabletták.

¹⁵⁸ Lampé László dr.: A Szülészet-Nőgyógyászat a XX. században. In: Orvosi Hetilap 1987.09.27. 128. évf. 39. sz. 2027-2034. old.

Amint azt láthattuk, mind a napi-, mind a szaksajtóban gyakran felbukkanó, kedvelt téma volt a Contergan-kérdés. Az orvosi szaksajtóban, mivel Magyarország szerencsésen kimaradt az érintett országok közül, elsősorban a releváns külföldi cikkek fordításával és monitorozásával vette kezdetét a téma feldolgozása. A tragédia nálunk is ráirányította a figyelmet egyrészt a gyógyszerek engedélyezése előtti széleskörű kísérletek, másrészt a teratológia fontosságára. Az esettel kapcsolatban ugyanakkor több, részben etikai kérdés is felmerült: a profitorientált nyugati gyógyszergyárak túlzott reklámhadjárataira és annak felelősségére, a modern ember óriási mértékű gyógyszerhasználatára. Az egyik legfontosabb pedig, a várandósság alatti gyógyszeresedés kérdése: noha már nem sokkal a botrány kirobbanását követően több publikáció született arról, hogy bizonyos esetekben nem lehet kiküszöbölni a várandósság alatti gyógyszeresedést, mert nélküle nagyobb kárt okoznának, az általános tendencia 10-20 év múlva a radikális gyógyszer mellőzés lett, mivel egy esetleg ennek következtében világra jövő torzszülött miatt nem vállalta a kezelőorvosok többsége a felelősséget – s ezáltal került előtérbe az 1980-as években az indokolatlan abortusz problematikája is. A Contergan-tragédia révén hazánkban is számos, mai napig élénk vita tárgyát képező, a modern korra jellemző probléma került felszínre.